

UNIVERSITATEA "LUCIAN BLAGA" DIN SIBIU
FACULTATEA DE TEOLOGIE "ANDREI ȘAGUNA" SIBIU

TEZĂ DE DOCTORAT

-REZUMAT-

CONFIGURAȚIA CREȘTINISMULUI ÎN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI, CU REFERIRE SPECIALĂ LA ZONA BUZĂUL-ARDELEAN

Coordonator științific:
Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae CHIFĂR

Doctorand:
Pr. Tohănean Iulian-Petru

SIBIU
2016

Cuprins

	Pag.
Introducere	1-6
I. DESPRE CREȘTINISM ÎN GENERAL	
I.1 Evoluția și răspândirea creștinismului în Imperiul Roman	7-18
I.2 Mărturii arheologice cu privire la existența creștinismului la români.....	18-26
I.3 Obiecte creștine aparținând sectei gnosticilor creștini	27-29
I.3.a Amulete cu simboluri gnostice.	29
I.4 Cele trei faze ale prezenței obiectelor creștine pe teritoriul fostei Dacii.....	30-32
II. CREȘTINISMUL ÎN ȚINUTUL TRANSILVANIEI	
II.1 Ținutul Transilvaniei, înainte de venirea ungurilor și a așezării secuilor și a sașilor.....	33-37
II.2. Apariția și răspândirea creștinismului în Transilvania, înainte de venirea ungurilor și de așezarea secuilor și a sașilor.....	38-44
II.3 Descoperiri arheologice din primele secole creștine pe teritoriul fostei Dacii, cu referire specială la depresiunea Brașov-Covasna.....	45-49
II.4 Apariția ungurilor și așezarea secuilor în Transilvania.....	50-58
II.5 Apariția sașilor în Transilvania.....	59-61

II.5.a Cavalerii Teutoni.....	62
II.5.b Originea Sașilor.....	63-64
II.5.c Sașii în sud-estul Transilvaniei.....	65-71
II.6 Răspândirea creștinismului în Transilvania, după venirea ungurilor și după așezarea secuilor și a sașilor.....	72-76.
III. Relațiile dintre cele două biserici creștine: Ortodoxă și Catolică în Transilvania, cu referire specială la partea de sud-est.....	77-113
III.1 Apariția Reformei și efectele ei în Țara Bârsei.....	114-136
IV. DEPRESIUNEA BUZĂUL ARDELEAN.....	137-148
IV.1 Parohia din Sita Buzăului cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”....	148-261
IV.2 Parohia ortodoxă din Întorsura Buzăului cu hramul Sfântul Gheorghe.....	262-271
IV.3 Parohia ortodoxă Barcani.....	272-277
V. PLURARISMUL CONFESIONAL, ARMONIE SAU DISCORDIE?.....	278-314
Concluzii.....	315-319
Bibliografie.....	320-336
Curriculum Vitae.....	337-341
Declarație	342
Cuprins	342-344
Anexe.....	345-378

CUVINTE CHEIE: Creștinism; Biserica Ortodoxă; Biserica Catolică; Transilvania; Buzăul-Ardelean; preoți; deznaționalizare; inchiziție; convertire; Imperiul Roman; provinciile dacice; obiectele de cult; sași; secui; Sita Buzăului; autoritățile maghiare; spionaj; condamnare la moarte; intelectuali români; jertfă; biruință.

REZUMATUL LUCRĂRII PE CAPITOЛЕ.

Pe parcursul lucrării s-a dorit analizarea în amănunt a procesului de configurație a creștinismului în sud-estul Transilvaniei, făcându-se referire specială la comunitățile din zona Buzăul-Ardelean. Acest proces este strâns legat de istoria poporului român, urmaș al daco-romanilor, dar și de popoarele care începând cu sec. al-IX-lea s-au stabilit în Transilvania. Descoperirile arheologice efectuate pe teritoriul țării noastre au demonstrat faptul că, după prin Edictul de la Milan din 313, creștinismul a apărut și s-a dezvoltat în ținuturile dacice aşa cum cum a apărut și dezvoltat în tot Imperiul Roman. Legăturile comerciale și circulația persoanelor între Imperiu și provinciile dacice, între zonele reocupate de Imperiu și Dacia intracarpatică, a dus la răspândirea creștinismului. Prin importarea multor obiecte creștine din Imperiu în provinciile dacice a dus și la dezvoltarea cultului. Năvălirile popoarelor barbare de după anul 380, regresul militar al Statului Roman a dus la izolarea temporară a comunității creștine de la nord de Dunăre până în sec. VI. Prin așezarea slavilor pe teritoriul bizantin s-a creat o barieră între creștinii daco-romani și Biserica din Imperiu, din punct de vedere social, politic, economic, religios. După creștinarea slavilor, care se aflau sub influență bizantină, începe o nouă perioadă a creștinismului. Acum se încheie perioada creștinismului daco-roman și începe perioada creștinismului românesc. O altă etapă a configurației creștinismului în partea de sud-est a Transilvaniei are loc începând cu sec.IX (896), odată cu pătrunderea ungurilor în Panonia, prin trecătorile Carpaților păduroși din Nord. În cadrul acestei etape în Transilvania a început un proces de înlocuire a instituțiilor ortodoxe cu cele catolice. Prin legile statului maghiar și prin misiunea Bisericii Catolice s-a încercat înlocuirea elementului românesc cu cel maghiar și a ritului răsăritean cu cel catolic. Odată cu pătrunderea ungurilor în Ardeal și până la începutul sec.XX, Biserica Ortodoxă a fost în permanență supusă unor puternice presiuni prozelitiste venite atât din partea Bisericii Catolice cât și din partea Bisericii Protestante.

Am enumerat numai câteva dintre informațiile ce urmează a le prezenta pe parcursul capitolelor următoare din dorința sublinierii factorilor, care în opinia mea, au influențat de-a lungul timpului istoria românilor din sud-estul Transilvaniei, atât de vitregiți de o istoriografie românească ce i-a neglijat de cele mai multe ori, în favoarea unor abordări generale ori generalizante a spațiului transilvănean în ansamblu, a Transilvaniei de sud-est în particular.

Lucrarea s-a elaborat în baza studiului individual aprofundat și a cercetării științifice din domeniu și cuprinde rezultatele:

- studiului și certării vaste efectuate asupra literaturii relevante din domeniu.
- analizei studiilor de specialitate cu privire la descoperirile arheologice de pe teritoriul țării noastre care vorbesc existența creștinismului în ținuturile dacice.
- cercetărilor efectuate în cadrul Arhivelor Naționale, și în cadrul Arhivelor Mitropoliei din Sibiu.
- cercetării calitative realizate asupra activității comunităților românești din zona Buzăul-Ardelean.
- analizei asupra modului în care aceste comunități au apărut și s-au dezvoltat.
- analizei asupra rolului pe care Biserica Ortodoxă l-a avut în păstrarea elementului românesc în zona Buzăul-Ardelean.
- studiul despre jertfa preoților ortodocși și a intelectualității românești pentru continuitatea elementului românesc în Transilvania.

Prezentând sumar structura pe capitulo, în debutul lucrării, **capitolul I „DESPRE CREȘTINISM ÎN GENERAL”**, s-a dorit dezvoltarea conceptelor teoretice despre apariția și dezvoltarea creștinismului în fostele teritorii dacice până în sec. IX. și analiza descoperirilor arheologice de pe teritoriul țării noastre ca un prim pas în fundamentarea existenței creștinismului încă din primele secole în ținutul intracarpatic, oferind ca exemple de analiză mai multe obiecte cu caracter creștin. Descoperirile arheologice indică faptul că creștinismul a apărut și s-a dezvoltat în ținuturile dacice aşa cum cum a apărut și dezvoltat în tot Imperiul

Roman. Apariția și dezvoltarea creștinismului a fost cu puțină datorită prezenței în provinciile dacice a coloniștilor, negustorilor, militarilor creștini, dar și prin activitatea apostolilor, episcopilor, preoților și misionarilor creștini. Astfel s-a format un nucleu din care au luat naștere primele comunități de creștini, care existau spre sfârșitul sec. al II-lea, în centrele comerciale și orașele din Dacia. Puținătatea obiectelor creștine din acest secol nu indică în nici un caz faptul că comunitățile de creștini nu existau în provinciile dacice, ci confirmă faptul că credința creștină era răspândită în provinciile dacice. Nașterea și evoluția creștinismului în secolele II-III, pe teritoriul provinciilor dacice a stat în strânsă legătură cu romanizarea. În această perioadă creștinismul era format în special din păturile sărace de la orașe, structurile de conducere a comunităților creștine erau încă de sine stătătoare.

Spre sfârșitul sec. IV, populația creștină care era majoritară, apare ca o mare forță social dominantă în cadrul Imperiului. Biserica creștină apare era bine organizată ca și ierarhia ei.

La începutul sec. V, odată cu năvălirile popoarelor barbare în Imperiul, viața Bisericii creștină era grav, multe episcopii creștine fiind desființate aproape un secol. În această perioadă creștinismul a avut rolul de salvator pentru ținuturile locuite de daco-romani, datorită faptului că prin credința creștină, care începea să fie răspândită tot mai mult s-au putut păstra și elementele caracteristice romanilor, adică limba, organizarea, modul de viață, spiritualitatea. În partea de sud-est a Transilvaniei au continuat să existe formele vieții economice de origine romană, care erau puternic susținute de legăturile economice cu Imperiul Roman.

Potrivit descoperirilor arheologice, la o sută de ani după abandonarea provinciilor Dacia de către stăpânirea romană, procesul de evanghelizare era în continuă dezvoltare. S-au descoperit obiecte creștine diferite: obiecte servind la oficierea serviciului religios, talismane, obiecte care deserveau la întreținerea vieții de cult (opaiete, candelabre), obiecte creștine de uz casnic (vasse). În partea de sud est a Transilvaniei s-au descoperit mai multe obiecte creștine: *opaiete de bronz și lut ars și suporturi pentru opaiete de metal*. Aceste obiecte au fost descoperite în zona localității Feldioara, județul Brașov; *Lingurițe euharistice*, folosite în timpul sfintei Liturghii; *Accesorii de îmbrăcăminte cu simboluri creștine*, folosite pentru a se recunoaște între ei. (localitatea Szoreg); *Vas de lut*, descoperit la castrul roman de la Râșnov, jud. Brașov; *Capac de vas*, descoperit la Râșnov, jud. Brașov; *Amforă*, descoperită la Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Toate acestea demonstrând faptul răspândirea creștinismului s-a făcut în mod generalizat.

Prezența în număr mare a obiectelor creștine indică faptul că în această perioadă există o populație mare de creștini și în teritoriul intracarpatic. Aceste obiecte creștine de factură latină, având inscripții latine, definesc o populație al cărei stil de viață și limbă sunt latine-romane. Obiectele creștine constituie deci argumentul suprem pentru definirea caracterului daco-roman al populației din teritoriul intracarpatic. Datorită faptului că o parte din obiectele creștine nu ajungeau peste tot unde erau necesare, în teritoriile intracarpatiche a dus la generalizarea procesului de creștinare a unor obiecte care inițial erau de uz comun. Acest proces nu a fost unul izolat, prezent doar în teritoriile intracarpatiche, ci a fost unul general prezent în întreg Imperiul, prezentând astfel o serie de caracteristici comune. Acest proces de creștinare a obiectelor de cult s-a desfășurat la o scară mai redusă în teritoriul fostelor Dacii, în comparație cu Imperiul Roman.

Obiectele de cult creștine care se aflau pe teritoriul Transilvaniei, aşa cum le-am prezentat mai devreme provineau din două surse: fie erau importate din orașele mai importante ale imperiului, fie erau confecționate în orașele mai importante ale ținutului transilvănean. Așezările mai importante din acest ținut erau: Buridava, Cumidava, Ramidava, Cândești, etc.

În sec. V-VI, odată cu năvălirile hunilor, viața internă a locuitorilor de pe teritoriul fostelor Dacii s-a schimbat simțitor. Partea de sud a intrat pentru o vreme sub stăpânirea hunilor, ceea ce a dus la distrugeri și mișcări de populație. Teritoriul intracarpatic a fost străbătut în mai multe rânduri de triburi germanice, iar din această cauză aspectul culturii materiale de proveniență provincială romană a suferit modificări: s-au modificat formele vaselor și prelucrarea lor, numeroase obiecte de uz comun sau din metal și-au pierdut întrebunțarea, modul de viață s-a schimbat.

Descoperirile arheologice au demonstrat faptul că la începutul sec. V importul obiectelor cu caracter creștin era foarte redus, însă crește lent cam până la jumătatea sec. VI: candelabre, amulete; ca piese de îmbrăcăminte: catarame, pandantine; vase creștinate; obiecte de cult; vase de cult; monumente creștine. Obiectele creștine provineau din centre mari ale Imperiului, ca Egipt, Siria, Africa - Cartagina, prin aceasta arătându-se faptul că tipicul avea o anumită orientare religioasă, dar și o anumită uniformizare a rânduielilor de cult și religioase.

Așadar, creștinismul din ținutul intracarpatic, ca de altfel din întrega provincie dacică, a apărut prin intermediul coloniștilor, negustorilor, militarilor creștini și s-a dezvoltat prin

activitatea misionarilor, a preoților și Sfinților Apostoli care au activat în interiorul populației dacice. Prin intermediul acestor misionari care au activat inițial pe teritoriul Daciei s-au format comunități creștine mai mici sau mai mari, care existau încă de la sfârșitul sec. al II-lea și începutul sec. III, în marile orașe, în centrele comerciale și meșteșugărești.

Pe lângă descoperirile creștine propriu-zise, în ținutul intracarpatic al Daciei, se adaugă obiecte aparținând sectei gnosticilor creștini. Gnosticismul a fost una dintre ereziile creștinismului din primele secole creștine, cunoscând în sec. II-III. o formă foarte activă. Gnosticii, prin învățatura lor, au amestecat învățările creștine cu filozofia și cosmogonia din sec. II-III., creând astfel o filozofie fantastică cu aspect teologic, abătându-se astfel de la învățatura de bază revelată în Sfintele Evanghelii. Gnosticii afirmau că lumea nu a fost creată de Dumnezeu, ci de un intermediar între lume și divinitate. Acest intermediar era Hristos care nu avea o natură divină. Ei respingeau părțile din Noul Testament unde apăreau elementele iudaice. Printre aceste obiecte amintim talismanele, pietre funerare, multe dintre ele având simboluri gnostice sigure, altele sugerând doar mediul gnostic și care se înscriv în cadrul general al talismanelor și obiectelor gnostice din Imperiu, simbolistica și forma fiind cele obișnuite. Aceste obiecte creștine cu caracter gnostic s-au descoperit în orașele și centrele mari, acolo unde se cunosc prezențe ale unor orientali dar și unde sunt descoperiri creștine propriu-zise. Numărul obiectelor gnostice descoperite sugerează faptul că existau comunități la fel de bine închegate ca și cele creștine, care vietuiau împreună. Această împreună conviețuire demonstrează faptul că în zona intracarpatică exista un creștinism puternic încă din timpul provinciei romane.

Din cele prezentate până acum observăm faptul că răspândirea obiectelor de cult pe teritoriul celor trei teritorii ale fostei Dacii, au depins de mai mulți factori, și anume: existența comunităților creștine, puterea economică a comunităților creștine, legăturile acestor comunități cu Imperiul Roman târziu și cel Bizantin timpuriu, caracterul obiectelor. Putem vorbi despre trei faze de răspândire a obiectelor de cult:

- În prima fază a creștinismului, sfârșitul sec. II- începutul sec. III, cele mai importante piese creștine provineau din import, aceste piese având atât simboluri creștine cât și gnostice. Obiectele locale din această primă fază a creștinismului sunt puține. Ele sunt cele de uz casnic, care au fost creștinate prin aplicarea unor simboluri creștine.
- În faza a doua a creștinismului, sfârșitul sec. III - începutul sec. IV, numărul

obiectelor creștine care provineau din import era foarte mare, majoritatea fiind adesea din sud-vestul zonei balcanice a Imperiului Roman Tânăr. În această a doua fază foarte importante sunt obiectele creștine de proveniență locală, care indică faptul că numărul populației creștine era în continuă creștere.

- În faza a treia, spre deosebire de faza a doua, obiectele de import se diferențiază în mod clar de cele locale. Obiectele de cult sunt caracterizate prin uniformitate, fiind aproape standardizate.

În concluzie putem afirma faptul că în toate cele trei faze, creștinismul s-a dezvoltat în orașele importante ale vremii care au devenit centre principale spre care s-au orientat obiectele provenite din import dar și cele de producție locală. Pe lângă aceste orașe au mai existat și aşezările civile ale unor castre romane : Cumidava, Micia, etc, dar și unele aşezări - Cristești.

În această primă etapă de dezvoltare a creștinismului daco-roman, prin influența de tip bizantin încă în forme latine, existent în localitățile unde încă mai locuia o populație latinofonă, s-a menținut caracterul lor etnic pe de o parte, iar pe de alta s-au înlăturat slăbiciunile provocate de marile năvăliri și intreruperea relațiilor cu Biserica din Imperiu. Prin aşezarea slavilor pe teritoriul statului Bizantin timpuriu s-a creat o barieră între creștinii daco-romani, între Biserica nord-dunăreană și Biserica din Imperiu. Relațiile economice, sociale, politice și etnice s-au modificat simțitor. După încreștinarea slavilor sub influență bizantină începe o nouă fază a creștinismului nostru, care încheie faza daco-romană și o deschide pe cea a poporului roman.

Capitolul 2 „CREȘTINISMUL ÎN ȚINUTUL TRANSILVANIEI”, a urmat dezvoltarea și prezentarea ariei de referință a activității creștinismului în Transilvania în accepțiunea prezentei lucrări, realizând totodată analiza celei de-a doua etape de dezvoltare a creștinismului în acest ținut. S-a prezentat modalitatea prin care stăpânirea maghiară împreună cu Biserica Catolică, au vrut încă de la început să eliminate populația autohtonă, adică cea românească și odată cu ea și credința creștină de rit răsăritean. Totodată s-a justificat aplicarea controlului din partea stăpânirii maghiare asupra Transilvaniei subliniind și condițiile de stabilire ale acestui mediu eficient de control.

După retragerea stăpânirii romane din Dacia, au continuat să existe formațiuni politico-administrative pe întreg teritoriul ei. Regiunea din centrul de odinioară a fostului regat geto-

dac primește prin sec. IX numele de „Transilvania”, adică țara de dincolo de pădure, aceasta fiind denumire de origine latină. O altă denumire a acestei regiuni este aceea de „Ardeal”. Cu privire la originea celei de-a doua denumiri „Ardeal”, avem mai multe surse: originea tracică. Pasajul dintr-o epistolă a regelui Ioan al Cazarilor către rabinul Chasdai, care în graiul latin spune: „Surge abi terram Rudelam et terram Ardil, ecce dedi pavorem tui in cor eorum”; o altă sursă este aceea că un fiu al lui Vulcan era cunoscut în vechile tradiții grecești sub numele de „Ardalos”; o altă origine a cuvântului „Ardeal” ar fi cea ungurească: „Erdely” care înseamnă pădure, pădurea regelui. Cuvântul de *Ardeal* a intrat în graiul poporului român înainte de 1390, acest lucru fiind dovedit de documentele slavo-românești, unde denumirea *Ardealul* apare în anul 1432 în formele: *Erudehu(1432)*, etc.

Poporul român din Transilvania, ca și cel din Moldova și Țara Românească, este urmașul unui popor a cărui istorie își are începutul cu multe secole înainte de era noastră, adică al geto-dacilor, triburi nord - trace, care sunt amintite de scriitorii antici. Acest ținut a fost locuit dintru început de poporul român, ca popor alcătuit din contopirea daco-romană. Populația daco-romană a continuat să locuiască în ținuturile străvechi, fără să emigreze în altă parte, formând astfel obști sătești, proprii pe teritoriul Daciei, fiind în acest sens o doavadă elocventă a continuității neîntrerupte a moștenirii de la geto-daci la daco-romani și de la aceștia la români. Acest platou central de odinioară al Daciei va primii în sec. IX numele de Ultra-Silvam, adică țara de dincolo de pădure, sau Transilvania, care în limba maghiară este echivalentul lui Erdely.

Sud-estul Transilvaniei se integrează realităților transilvănenelor de organizare bisericească, chiar dacă mărturii depline nu confirmă existența unei episcopii sau eparhii, dar, cu siguranță forme de coagulare eccluzială se presupune că au existat. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în zonă au fost identificate în secolele VIII-X anumite forme de organizare politico-instituționale.

Dintre descoperirile arheologice din primele secole creștine în depresiunea Brașov-Covasna, amintim:

- Un opaiț, descoperit în localitatea Feldioara, județul Brașov, ca datând din sec. IV-V.
- Un opaiț, descoperit la Mercheașa, în județul Brașov, datând din sec. III-IV.
- Un vas, descoperit la Râșnov-Cumidava, în județul Brașov, datând din sec. III.
- La Tg. Secuiesc, în județul Covasna, s-a descoperit o amforă datând din sec. VI.

- La Poian, în județul Covasna , s-a descoperit o oală , datând din sec. VI.
- În jud. Covasna, la Poian, , s-a descoperit o oală , datând din sec. VI.
- În jud. Covasna, la Poian, , s-a descoperit un vas, datând din sec. VI.
- O altă descoperire arheologică de proporții a avut loc în zona Crasna, Comuna Sita Buzăului, județul Covasna, comună care până în anul 1968 a aparținut de județul Brașov. În această localitate s-a descoperit în anul 1840 un tezaur, care se pare că a provenit dintr-un mormânt.
- Tot în Sita Buzăului, județul Covasna s-au descoperit în anul 1887, 15 bare de aur care erau încrustate cu simboluri creștine.

Toate aceste decoperiri arheologice demonstrează existența creștinismului pe teritoriul Transilvaniei încă din primele secole.

A doua fază de răspândire a creștinismului este strâns legată de pătrunderea ungurilor în Transilvania începând cu sec. al-IX-lea. Autoritatea regalității asupra părților centrale și răsăritene ale spațiului intracarpatic a fost însă una mai mult formală în secolele XI-XII. Regalitatea maghiară se va folosi de alte elemente etnice pentru a se împune în regiune, anume de pecenegi și îndeosebi de secui, pe care îi așeză aici în secolele XII-XIII. În părțile de răsărit ale spațiului intracarpatic, după împingerea secuilor de către regalitatea maghiară în bordura interioară Carpaților Răsăriteni, s-a produs, în timp, procesul de secuizare a populației autohtone românești. Privilegiile și libertățile acordate secuilor de regalitate, forma lor de organizare accentuat militară, au constituit alte elemente - și totodată instrumente - ale acestui proces etno-demografic.

Procesul ca atare, de secuizare-maghiarizare a românilor din zona, a continuat până în zilele noastre și este în desfășurare, consecința existenței blocului etnic secuiesc privilegiat constituind aici în evul mediu dezvoltat și la începutul epocii moderne și a unei politici duse în acest sens de anumite cercuri. Secuii își vor definitivă, în secolele XIII-XIV, ca formă de organizare teritorial-politică și militară instituția scaunala, preluată de la romani nu numai de către ei, ci și de sașii colonizați de regalitatea maghiara în locul lor. Primele scaune secuiești și totodată cele mai bine organizate sunt - nu întâmplător - cele ale Odorheiului și Mureșului, situate în vestul teritoriului locuit de secui (și denumit apoi generic Secuime), indicând astfel și direcția dinspre care secuii pătrund în părțile de răsărit ale Transilvaniei. Așezarea secuilor în sudul Transilvaniei poate fi datată aproximativ între anii 1100-1150. Pământul colonizat de secui la începutul sec. al – XII-lea, constituia și hotarul stăpânirii maghiare. Acest teritoriu a

trecut pe la mijlocul sec. XII, din posesiunea seciilor în cea a sașilor.

Alături de seci apar și sașii care sunt amintiți în actele emise de Bela IV în favoarea Arhiepiscopiei de Strigoni, prin care îi reconfirmă un sir de venituri dăruite de întemeietorii regatului: „de asemenea – amintește actul regal - să aibă dreptul de a strângă dijmele din veniturile regale, din partea seciilor și a românilor, dijme în vite mari, mici și în orice fel de animale, afară din darea de pământ a sașilor, dar să aibă dreptul de a lua de la români de oriunde și de la oricare dintre ei, dijmele obișnuite a se plăti în regatul Ungariei. Sașii reprezentau cel de-al doilea element care trebuia să deservească planurilor regatului maghiar. Pe aceste teritorii sașii au găsit o altă populație și anume pe români care erau așezați în vechile lor organizații. Se pare că coloniști sași s-au așezat în apropierea așezărilor de români, primind ulterior din partea puterii regale unele teritorii ale românilor care le foloseau dimpreună cu aceștia. Cel dintâi care vorbește această prezență a unei populații băstinașe în Transilvania este notarul anonim al regelui maghiar Bela. Vorbind despre cucerirea Transilvaniei, el indică faptul că seful de trib maghiar Tuhutum a găsit pe aceste teritorii pe români și pe slavi. Dacă ungurii au pătruns cu forță în pământurile din sud-estul Transilvaniei, sașii au fost aduși pe aceste meleaguri, fiindu-le garantate mai multe privilegii și drepturi.

Coloniștii sași așezați în Transilvania erau de credință catolică. De la aceștia, biserică catolică percepea dijma (decima). Sașii aveau organizare laică și ecclaziastică proprie. Credința catolică a sașilor este mai veche decât cea laică. Cu privire la Țara Bârsei, papa Honoriu III reglementează în anul 1219 organizarea religioasă a sașilor de aici. Conform acestei reglementări comunitățile catolice săsești de aici nu erau în subordinea episcopatului de Transilvania, ci aveau un decan propriu, avându-se intenția de a se crea un episcopat nou în Țara Bârsei.

Alături de seci și sași, în anul 1211, regele Andrei II cheamă pe Cavalerii teutoni din Țara Sfântă spre a venii să populeze Țara Bârsei. Regele Ungariei colonizează două teritorii numite românește după râuri, pentru a fi apărate. Unul apără pasul de la Brașov, prin trecătoarea de la Bran, celălalt pasul de la Olt pe la Turnu Roșu.

Dacă coloniștii germani din Transilvania erau în strânsă legătură cu regalitatea, cavalerii teutoni erau conduși de marele maestru care își avea reședința în altă țară și care nu era supus regelui Ungariei. Ordinul cavalerilor teutoni ca și celelalte ordine militare, era supus papei de la Roma.

Conform daciei date de regele maghiar, teutonii au avut dreptul ca la început să poată construi cetăți doar din lemn, ulterior li s-a permis și construirea unor cetăți din piatră. Dintron din 1231 aflăm că teutonii au construit cinci cetăți puternice. Cu certitudine nu se cunosc cele cinci cetăți menționate în document, însă s-au lansat în acest sens mai multe păreri.

Cu toate că teutonii erau bine văzuți, regele ungur s-a temut de cavalerii aceștia care prin așezarea lor puteau să întemeieze o nouă putere rivală lui. Folosindu-se de pretențiile teutonilor de a nu se supune episcopului regal, regele Andrei a retras concesia făcută. Așadar teutonii au fost alungați din Tara Bârsei, iar de opera lor s-au folosit pe mai departe sașii, care în regiunea aceasta au întemeiat „Orașul Coroanei” adică Kronstadt - actualul municipiu Brașov. Lângă Brașov teutonii au ridicat o cetate de apărare în Tartlau - Prejmer-; ca de altfel și în Rosenau - Râșnov; în zona Buzăul Ardelean - Cetatea Crucii, care avea ca rol apărarea trecătorii care făcea legătura cu Țara Românească. Prin aceste două categorii de coloniști iau naștere primele așezări orașenești din Transilvania sud-est.

Prin așezarea sașilor în Transilvania, s-au creat noi condiții de drept constituțional, s-a creat o altă viață politică, s-au adus noi noțiuni de gospodărie, s-a schimbat într-o oarecare măsură felul de trai al poporului nostru. Dar și poporul nostru a dat din cultura lui străveche sașilor, toate acestea fiindu-le necesar sașilor în momentul în care s-au așezat într-o zonă necunoscută.

După cucerirea Transilvaniei de către regatul maghiar, peste vechile formațiuni politice românești s-au creat noi unități administrative. S-a început un proces de înlocuire a instituțiilor ortodoxe cu altele, catolice. Și în acest context, după înființarea episcopiilor de rit catolic, organizarea eclesială de rit ortodox a românilor a continuat, noile „instituții” stabilindu-se în alte locuri. Preponderența etnica românească și factorul de rezistență față de politica regatului feudal maghiar arată de ce Transilvania a continuat să-și păstreze individualitatea sub raport etnic, politic, economic și bisericesc. Rezistența credincioșilor români ortodocși din Transilvania la nenumăratele presiuni s-a datorat unei ierarhii bisericești consolidate, redundant puternic ce își îndruma turma de credincioși.

Stăpânirea maghiară s-a folosit de Biserica Catolică, vrând ca prin intermediul ei să steargă o întreagă nație de români, vrând să steargă astfel și originea poporului român prin schimbarea credinței ortodoxe cu cea catolică.

Istoria Transilvaniei este exemplul cel mai viu de trai istoric comun al mai multor popoare, cu tradiții, limbă, origini și religii diferite, dar care au trăit sub aceleași condiții social economice.

Capitolul 3 „Relațiile dintre cele două biserici creștine: Ortodoxă și Catolică în Transilvania, cu referire specială la partea de sud-est”, prezintă rolul și obiectivele stăpânirii maghiare, care prin intermediul Bisericii Catolice a urmărit eliminarea elementului românească și a credinței creștine de rit răsăritean, realizând astfel un sistem strategic bine organizat prin legi, și cuprinde rezultatele cercetării realizate cu privire la aceaste legi.

În sec XIII-XIV, cu sprijinul regilor unguri, Biserica Romei începe a întemeia în Transilvania episcopiei și a trimite misionari în țările pe care vroiau să le cucerească. Aici românii erau considerați „schismatici” și nu aveau decât o singură misiune: de a munci pământul și de a culege roadele pentru stăpânitori.

În primele secole ale existenței regatului maghiar se crease o înfrățire foarte strânsă între Biserica Catolică și statul maghiar. Această înfrățire divine din ce în ce mai intimă atingând apogeul în timpul stăpânirii Arpadiene dar și sub stăpânirea Angevină. Biserica Catolică se bucură din ce în ce mai mult de drepturi care le conferă o mare putere lumească în viața publică a statului maghiar. Clericii catolici: arhiepiscopi, episcopi, călugări, își exercitau influență și în adunările legiuitorale, având mai ales în primele secole ale regalității maghiare, o influență covârșitoare. Ei erau consultați în cazurile de judecată pe care le rostea regele.

Prin legile emise de regii maghiari ca Andrei al II-lea și Ludovic, actele notariale erau redactate de prelați catolici în incinta mănăstirilor și a bisericilor.

O altă putere de care se bucura clerul catolic este cea judecătoarească pe care o exercita în tribunalele diecezane înființate în Ungaria. Președinția tribunalului putea să o aibă doar cei de naționalitate maghiară.

O altă lege dată în favoarea catolicilor era aceea ca târgurile să se țină în incinta mănăstirilor catolice.

Prin legile pe care le emiteau, regi maghiari au urmărit întotdeauna să ajute propaganda catolică mai ales în ținuturile Transilvaniei, căci cei mai mulți locuitori de aici nu erau catolici, ci poporul român care era ortodox. Românii se puteau bucura de privilegiile și rangurile din partea regatului doar întrând în sânul nației maghiare, iar calea către maghiarizare era îmbrățișarea catolicismului. Cei care vroiau să își păstreze averile sau să treacă în rândul

nobilimii, trebuiau să părăsească legea lor ortodoxă în favoarea celei catolice pentru a de bucura de privilegi.

Pământurile românilor au devenit domenii ale Bisericii Catolice odată cu începutul cuceriri maghiare în Transilvania. Fiind obișnuiți cu barbarii, românii s-au retras din calea maghiarilor când aceștia au început să năvălească de pe Tisa pătrunzând în Transilvania unde treptat au cucerit acest teritoriu. Gândul românilor a fost acela, ca și în cazul popoarelor barbare că după năvălire maghiarii își vor vedea de drum. Însă gândul nu a coincis cu realitatea pentru că până la sfârșitul sec. XI maghiarii nu numai că nu și-au văzut de drum, ci mai mult au cucerit noi teritorii. Acum românii sunt puși în fața faptului de a conviețui cu maghiarii, însă singura lor nemulțumire este aceea că acești cotropitori pusese stăpânire pe moșile lor.

Mulți români din Transilvania fiind expuși propagandei catolice care se bucura de sprijinul regalității , au intrat cu pământurile pe care la stăpâneau, în posesia ierarhiei catolice. Astfel românii devin iobagi ai Bisericii Catolice maghiare pe fostele lor proprietăți, care acum devin domenii ale Bisericii Catolice. Începând cu anul 1225 Țara Bârsei ajunge în posesia sașilor , care erau și ei catolici, dar laici, fiind supuși din punct de vedere administrative arhiepiscopului de la Strigoniu. Pe lângă rolul lor strategic, sașii mai aveau ca îndatorire din partea stăpânirii maghiare să îi determine pe conlocuitorii lor, români ortodocși, să se convertească la catolicism.

Începe acum o campanie de persecuție împotriva românilor ortodocși din ținutul Bârsei, regii maghiari desfășurând-o la îndemnul papilor de la Roma. Acest abuz i-a determinat pe mulți nobili români să se convertească la catolicism pentru a-și păstra titlurile nobiliare și bunurile materiale. Mulți dintre aceștia lucrau pe pământurile nobililor români, care trecuseră la catolicism și care îi obligau acum, la îndemnul prelaților catolici, să își lepede credința lor ortodoxă și să treacă și ei la catolicism. Românii care refuzau acest lucru fie erau alungați de pe moșile nobililor, fie erau aspru persecuati.

Biserica Catolică s-a folosit din punct de vedere confesional ca un stăpân asupra românilor, deoarece catolicii au primit din partea regelui maghiar drepturi asupra unor moșii preluate abuziv de la români. În aceast proces de convertire, Biserica Catolică s-a folosit de voievozii români pe care îi cumpăra cu acte de noblețe. Biserica Catolică se folosea de oricare mijloace, fiind ajutată și de legile emise de regii maghiari, în a-i constrânge pe români sub orice formă. În timpul regelui Ștefan, a fost perioada cea mai grea pentru români din Transilvania

care trebuiau să facă față propagandei catolice a papei Inocențiu III.

Dijma pe care o datorau românii Bisericii Catolice, a fost stabilită prin două diplome ale regelui Bela IV în anul 1256 și 1263, prin care se arată dreptul arhiepiscopului de Strigoniu de a primii a zecea parte din birul, ce în mod obișnuit se plătea regelui maghiar, pe care românii îl plăteau pretutindeni în regatul maghiar, încă din timpul primilor regi maghiari. Cu toate aceastea românii ortodocși plăteau astfel mai puține dări, în comparație cu catolicii care erau nevoiți să plătescă pe lângă dijma cuvenită arhiepiscopului de Strigoniu, dijma pentru biserică lor zonală. Odată sârbilor în Ungaria, soarta românilor din Transilvania s-a schimbat cumva spre bine. Având influență la curtea regală, sârbii îl conving pe Matei Corvin să i-a o serie de măsuri favorabile pentru viața bisericăscă a românilor. Printre măsurile luate în favoarea românilor se numără și scutirea de la plata dijmei bisericești. Cu privire la această scutire de dijmă s-au dat mai multe legi: Legea nr. V din anul 1481-art.3 și 4; legea nr. II din anul 1495 prin art.45. Legea din 1495 nu este pentru mult timp pusă în aplicare și aceasta datorită faptului că în anul 1498 regele Vladislav ordonă printr-o diplomă românilor să plătească dijmă clerului catolic, iar în anul 1500 ordonă special românilor să plătească dijmă capitlului catolic de la Alba.

Aceste dijme erau percepute în mod abuziv de prelații catolici care se bucurau de protecția papei. Românii nu dădeau de bunăvoie aceste dijme Bisericii Catolice, ci erau siliți la plata lor, timpurile tulburi permisând prelaților catolici să facă cu iobagii români după placul lor. Diploma regelui Vladislav din 1498 prin care se ordonă românilor să plătească dijma, a fost posibilă datorită faptului că Biserica Catolică, care era învățată a trăii doar în lux, trecea printr-o mare criză financiară. Cu toate aceste greutăți românii ortodocși nu-și lepădau credința lor prin convertirea la catolicism.

Românii ortodocși care erau în număr mare în Transilvania, au atras atenția papilor care doreau cu ardoare să-i supună pe români și să stârpească credința ortodoxă și ritul oriental.

Primul papă care și-a arătat dorința de a-i stârpii de ortodocși din Transilvania a fost papa Inocențiu III, care începe acțiunea de catolicizare în masă a schismaticilor și ereticilor din Ungaria și Transilvania. Primul pas este înființarea unei episcopii catolice în Transilvania, care cuprindea toate mănăstirile grecești din regatul maghiar, la conducerea cărora erau puși abații latini. Tot acum se iau mai multe hotărâri împotriva ortodocșilor din Transilvania: la sinodul din 1205 de la Lateran s-a interzis existența episcopilor ortodocși alături de cei latini; la sinodul

de la Szabolcs, din anul 1092, regele Ladislau poruncește să fie pedepsiți cu exil cei care nu țin ritul oriental în începerea Postului Mare, iar Coloman în legea 73 obligă la ținerea obiceiului oriental cu privire la înmormântări.

În anul 1232 papa Grigorie IX trimite pe episcopul Iacob ca legat apostolic în Ungaria pentru a-l îndemna pe rege ca să-i stârpească pe schismatici din regatul său. În anul 1279 prelații catolici la îndemnul papei, se adună într-un sinod la Buda, în cadrul căruia le interzic ortodocșilor să săvârșească cultul public. În anul următor, 1280, regele maghiar își i-a angajamentul în fața legatului papal că își va respecta promisiunile și îi va alunga pe eretici și schismatici din regat. În anul 1299 papa Bonifaciu VIII, poruncește arhiepiscopului George de Strigoniu, să pornească inchiziția în regatul Ungariei pentru a-i stârpii pe eretici și schismatici. În anul 1301 papa cere ajutor regelui Boemiei care trebuia să îl ajute pe arhiepiscopul de Strigoniu în desfășurarea inchiziției, motivând că acest ajutor nu îl poate primii de la regatul maghiar care era ruinat în urma luptelor purtate cu Cumani, Tătarii și schismaticii. În anul 1307, aflăm că cardinalul Gentini este trimis al papei Clement V în Ungaria și Cumania spre a-i stârpii pe schismatici.

În anul 1327, papa Ioan XXII, trimite în partea de sud a Transilvaniei pe inchizitori, pentru a-i nimicii pe ortodocși și care aveau misiunea de a-i determina pe oficialitățile vremii să îi sprijine în sensul acesta. În sensul aceasta papa Ioan XXII trimite două scrisori cu același conținut, una adresată comitelui Solomon de la Brașov, cealaltă voievodului Toma al Transilvaniei. În anul 1328 aflăm din scrisoarea papei Ioan XXII, că activitatea acestor călugări dominicani a fost încununată cu succes. Însă ei nu s-au putut bucura prea mult de acest succes, pentru că lăcomia lor pentru bani a stârnit revolta românilor care au început să-i alunge. În anul 1345, în timpul papei Clement VI, în Transilvania inchiziția era condusă de Antonio Spoleto, care făcea parte din ordinul franciscanilor. Acest inchizitor învățase limba românilor, crezând că prin această modalitate își va putea desfășura mai ușor misiunea sa. Pentru a veni în sprijinul inchiziției papa trimite în anul 1348, alte ordine de călugări din Ungaria în părțile Transilvaniei. În anul 1366 regele maghiar, ascultând de stăruința papei Inacențiu, ordonă ca toți preoții schismatici, cu familiile și averile lor să fie alungați din Transilvania.

Românii din sudul se bucurau de ajutorul fraților români din Muntenia luptând astfel împotriva inchiziției. Astfel că în anul 1369 Vlaicu Vodă trecând cu oastea sa în Transilvania arde până la temelii mănăstirea catolică Sf. Nicolae din Tălmaci, scăpându-i astfel pe români ortodocși din jurul Brașovului și Sibiului de propaganda catolică. Toate aceste acțiuni împotriva

catolicilor din sudul Transilvaniei determină pe regele Ludovic să intensifice persecuțiile și asupririle.

În anul 1374 papa a înființat o episcopie românească de rit latin. Această episcopie avea să-i cuprindă pe preoții români, datorită faptului românilor nu îi puteau îngădui pe preoții unguri.

În anul 1399 papa Bonifaciu IX publică indulgențele pentru a-i determina pe ortodocșii care trăiau în Brașov și erau în număr foarte mare să se convertească la catolicism. Urmașul lui Bonifaciu IX, papa Ioan XXII în anul 1410, printr-o scrisoare aduce la cunoștință nunțiului papal că numărul ortodocșilor din Brașov este în continuă creștere.

Propaganda catolică și-a atâtuit atenția către nobilii români și începe astfel un important proces de catolicizare a nobililor români. Prin catolicizarea nobililor români, Biserica Catolică credea că populația de români care munceau pe terenurile acestor nobili le va urma exemplul stăpânitorilor lor și vor îmbrățișa și ei credința catolică. Biserica Catolică îi constrângea în diferite forme pe nobili pentru a-i converti la catolicism. Se mergea până acolo încât cei de viață nobilă care nu doreau să își părăsească credința ortodoxă erau depoziți de toate bunurile de către regele maghiar. Cu privire la acest aspect avem mai multe exemple de familii de nobili români care nevrând să se lepede de credința ortodoxă în deprimentul celei catolice și-au pierdut averile: în Făgăraș, familia cnezilor Lupșa și Vlad de Ucea; cnezii Costa și Stanciu din Râușor și Șerel; nobilului român Bogdan fiul Mihai din Porecea (1547);

În 1437 papa Eugen IV trimite din nou un grup de călugări în frunte cu un legat, pentru a predica la hotarele Transilvaniei. Din scrisoarea arhiepiscopului de Strigoniu, din anul 1438, către papa Eugen IV, aflăm că inchizitorul Iacob de Marchia a reușit să convertească la catolicism și câțiva schismatici în Transilvania. În anul 1440 papa sfătuiește pe călugării minoriți să înființeze noi mănăstiri la hotarele Transilvaniei, pentru a atrage pe și mai mulți schismatici la credința catolică. În anul 1442 papa Eugen IV trimite ca inchizitor, în părțile Transilvaniei, pe Dionisie. Peste doi ani adică pe la anii 1443, papa Eugen IV trimite în ajutorul inchizitorului Dionisie, pe Fabian care este numit de papa inchizitor pentru Ungaria, Bosnia, Moldova, Bulgaria, Serbia, Slovenia, iar în anul 1444 și pentru Țara Românească.

Propaganda catolică de atragere a ortodocșilor la catolicism a început odată cu

pătrunderea ungurilor în Transilvania și a atins punctul culminant în jurul anului 1699, odată cu înființarea bisericii greco-catolice în timpul episcopului unit Atanasie Anghel. Mulți preoți ortodocși care au trăit în Transilvania au fost supuși inchizițiilor și persecuțiilor venite din partea catolicilor, mulți mucenici s-au ridicat dintre preoții ortodocși în Împărăția lui Dumnezeu. În acest sens avem următoarele exemple: în sec. al-XV-lea venise în Transilvania un episcop ortodox care hirotonea și așeza preoți în comunitățile de ortodocși. Acest episcop se numea Ioan și se bucura de mare cinste printre ortodocșii din Transilvania.

Spre sfârșitul sec. XV și începutul sec. XVI, pătrunde în Transilvania reforma. Această reformă religioasă se propagă în rândul populației de sași și secui. Ideile reformatoare apărute în Germania prin contribuția lui Martin Luther își fac apariția în Transilvania în rândul sașilor. A altă ramură a reformei religioase s-a propagat și în rândul nobililor maghiari. Este vorba de religia calvină ca religie receptă în Dieta de la Aiud în anul 1564. În rândul secuilor și a populației maghiare mai sărace s-a răspândit religia unitariană recunoscută ca religie receptă în Dieta de la Turda din anul 1568.

Reforma pătrunde în Transilvania spre sfârșitul sec. XV și începutul sec. XVI și a reprezentat o mare lovitură pentru Biserica Catolică care acum pierde rolul de religie dominantă în favoarea calvinismului care ajunge religie oficială de stat. Cu toate că Biserica Ortodoxă forma mareă masă de locuitori din Transilvania formată din români a rămas pe mai departe o religie tolerată.

Apare acum propaganda celor patru religii recepte de a-i atrage pe români la una dintre ele. Sașii care erau acum luteranii au încercat să îi convingă pe români ortodocși din sudul Transilvaniei să renunțe la credința lor în favoarea celei luterane. Atenția sașilor s-a îndreptat populația Tânără de români. În anul 1559 consiliul orașului Brașov a hotărât să se învețe catehismul luteran în școlile românești care funcționau în cadrul bisericilor ortodoxe. Această mișcare reformatoare venită din partea sașilor pentru români nu a adus nici un rezultat, datorită faptului că nici o comunitate românească nu trecut la luteranism. Și cealaltă ramură a reformei, calvinismul, s-a luptat pentru a-i constrânge pe români la convertirea la religia lor. Având susținerea nobilimii maghiare, calvinii în misiunea lor de propagare a reformei în rândul românilor s-a folosit de aceleași principii folosite de Biserica Catolică începând odată cu venirea ungurilor în Transilvania. Există o relație strânsă între politic și calvinism, amândouă urmărind aceleași scopuri, deznaționalizarea românilor ortodocși prin maghiarizare. Prin maghairizarea lor, români cu maghiarizarea și credința lor strămoșească, ortodoxia. O altă modalitate de propagandă calvină este tipărirea cărților cu învățături calvine: *Palia de la Orăștie*,

în 1582 și Catehismul calvinesc 1648.

În urma instaurării stăpânirii habsburgilor, are loc reîntoarcerea catolicismului ca religie de stat în Transilvania. Odată cu acest episod reîncepe și propaganda catolică de convertire a românilor la catolicism. Biserica Catolică fiind conștientă de faptul că nu se poate vorbii despre o recatolicizare a luteranilor, calvinilor, unitarienilor, și-a îndreptat atenția, firește, din nou spre românii ortodocși. În urma înțelegerei cu stăpânirea habsburgilor, biserica catolică urmarea catolicizarea românilor care reprezenta marea masă de locuitori din Transilvania, a căror număr depășea pe celelalte națiuni adunate la un loc. Prin această înfăptuire ei puteau să-i domine pe reformați care ocupau principalele locuri de conducere în Dietă și dregătorii. În anul 1698 apare manifestul către preoții români, prin care le arată că numai aceia se vor bucura de toate privilegiile pe care le aveau preoții și biserica catolică, care vor accepta cele patru puncte florentine prezentate de biserica catolică: să-l recunoască pe papa, drept capul întregii biserici; împărtășirea cu azime; Duhul Sfânt purcede și de la Fiul; existența Purgatoriului, ca loc intermediar între rai și iad, ca loc curățitor. În urma acestei propagande au semnat 38 de protopopi, un act redactat în limba română, la 7 octombrie 1698, prin care declarau că se unesc cu biserica Romei.

Mișcare reformatoarea din Biserica Catolică a fost influențată și de factorii economici și politici, însă cel mai important factor indicat de reformatori este Providența. Reforma a fost acceptată de noile state care se opuneau conceptului de Biserică Universală, termen pe care și-l asuma Biserica Catolică, și prin intermediul căruia biserica catolică își aroga dreptul de jurisdicție asupra noilor state dar și asupra conduceților ei. La apariția Reformei a contribuit și corupția existentă în vremea aceea în Biserica Catolică. Majoritatea prelaților bisericii catolice vindeau indulgențe credincioșilor. În instanțele bisericești libertatea se cumpăra și se vindea pe bani. Preoții catolici fiind mai mult interesați de partea materială îi neglijau pe credincioșii lor.

În Germania Martin Luther a fost inițiatorul reformei, un stat în interiorul căruia vânzarea indulgențelor era la modă. Prin învățatura sa reformatoare Luther a criticat abuzurile din biserica catolică, atacând autoritatea supremă a papei atât din punct de vedere bisericesc cât și din punct de vedere politic. Principalele puncte în teologia lui Luther erau „sola fide” adică justificarea prin credință și „sola scriptura” Sfânta Scriptură fiind singura autoritate pentru mantuirea păcătoșilor. După moartea lui Luther în anul 1546, reforma a fost continuată de prietenul său Melanchthon.

În Brașov reforma a prins rădăcini începând cu anul 1541 odată cu moartea lui Lukas Hirscher, judele Brașovului care era un mare susținător al Bisericii Catolice. În anul 1542 biserică sașilor din cetatea Brașov, acum Biserică Neagră, adoptă toate directivele reformei, adică slujbele religioase evanghelice. Toate aceste schimbări de ordin religios sunt acceptate de magistrul cetății Brașov. Prin predicile reformaților sași, pătura socială săsească va reține apelul referitor la dreptate și egalitate socială, va înțelege că întreaga esență religioasă se va reduce la contactul direct al credincioșilor cu divinitatea. După ce reforma în biserică săsească se încheie cu mult succes, conducerea ei este încredințată lui Honterus. La începutul anului 1543, Johannes Honterus publica volumul „Reforma bisericii brașovene și din toată Țara Bârsei. Acest volum atrăgea atenția asupra faptului că Biblia este baza învățăturii creștine, de aceea inspecțiile care se făceau în bisericile sașilor din Țara Bârsei, aveau menirea să cerceteze dacă slujbașii bisericii sunt bunii cunoscători ai învățăturii creștine. Reforma lui Honterus, avea la bază regulamentul bisericii de la Wittenberg și a introdus limba germană în serviciul liturgic, s-a răspândit la locuitorii sași din Țara Bârsei. Răspândirea Reformei în rândul sașilor din Țara Bârsei va aduce progrese importante în plan religios, dar și în plan cultural și social. În anul 1547 apare „Regulamentul bisericesc al tuturor sașilor din Transilvania”, de acum sașii devenind în unanimitate luterani. Iar din anul 1572, Biertanul va deveni sediul episcopului luteran. Sașii din Țara Bârsei vor plăti în continuare dijma bisericească, valoarea acesteia fiind stabilită în anul 1610 de către capitolul regiunii la o sumă fixă ce va fi încasată anual și care va rămâne invariabilă, până în anul 1770. Majoritatea preoților din parohiile reformate din Țara Bârsei își făceau studiile la liceul din Brașov, înființat de J. Honterus la Brașov în anul 1541. Preoții reformați care au activat în parohiile sasești din Țara Bârsei erau niște oameni culți, cu studii înalte, exponenți ai unei națiuni iubitoare de cultură. Situația materială a preoților evanghelici din Țara Bârsei se ridica cu mult deasupra în comparație cu veniturile celorlalți locuitori. Sașii au avut și un mare avantaj acela că poporul și confesiunea lui au fost una și aceeași, toți sașii fiind convertiți de la catolicism la luteranism.

Reforma religioasă din Brașov, după cum am amintit nu i-a vizat numai pe sași, ci și-a îndreptat atenția și spre comunitățile de maghiari din Țara Bârsei, care depindeau din punct de vedere administrativ de consiliul orașului Brașov. Este vorba de comunitățile de maghiari care erau așezate în localitățile din apropierea cetăților de frontieră: Bran, Codlea, Hălchiu, care aveau sarcina de a apăra frontieră de invadatori și de populațiile învecinate. Pastorii maghiari din Țara Bârsei apăreau sub numele de capelani sub ascultarea pastorului sașilor din Brașov, iar din punct de vedere administrativ sub jurisdicția consiliului orășenesc Brașov. Consiliul

orășenesc din Brașov, trimitea în comunitățile de maghiari pastori de origine germană, care predicau în cadrul serviciului divin în limba germană. Se pare că s-a urmărit din partea consiliul orășenesc din Brașov o campanie de a germaniza aceste comunități de maghiari odată cu reforma. Apare o luptă de obținere a independenței comunităților de maghiari din Țara Bârsei împotriva bisericii reformate săsești. Astfel că în anul 1842 este înființată societatea pastorilor maghiari adepti ai confesiunii augustane. Membrii fondatori ai acestei asociații au fost pastorii maghiari care profesau în Brașov, dar și în cele zece sate aparținătoare orașului Brașov. scopul acestei asociații a fost acela de a păstra identitatea națională a maghiarilor în fața propagandei bisericii săsești.

În anul 1844 membrii asociației înaintează un memoriu conducerii administrative de la Sibiu prin intermediul căruia pastorii maghiari reprezentanți ai comunității maghiare se plângneau conducerii regionale, de nedreptățile pe care le primesc din partea bisericii săsești din Brașov. Această petiție a fost respinsă de conducerea regională de la Sibiu. În anul 1847 li s-a permis pastorilor maghiari din Țara Bârsei să folosească în mod oficial denumirea de „pastori”, însă această denumire nu le oferea aceleași privilegii pe care le aveau pastorii sași în Țara Bârsei.

În anul 1874 reprezentanții comunității maghiare au hotărât în unanimitate la adunarea de la Brașov înființarea unui protopopiat evanghelic maghiar independent, ca structură reprezentativă a comunității maghiare din Țara Bârsei, și desprinderea acestuia de biserică evangelică săsească. În urma unei anchete desfășurate de către ministerul cultelor s-a decis înființarea unui protopopiat de limbă maghiară care era sub jurisdicția consistoriului principal săsesc și s-a respins înființarea unei dieceze independente de limbă maghiară.

În concluzie, răspândirea reformei în Țara Bârsei a avut ca punct de plecare orașul Brașov unde cărturarul umanist Johannes Honterus a redactat pentru prima oară ideile reformatoare a noii biserici lutherane. În localitățile care nu erau locuite de sași, ci erau locuite de comunitățile de secui, reforma o fost acceptată sub forma învățăturii calvine, care a găsit după anul 1560 mulți adepti. Românii din Țara Bârsei au rămas pe mai departe foarte bine anorați în viața lor spirituală, care nu i-a lăsat să își părăsească credința lor ortodoxă.

Capitolul 4 „, DEPRESIUNEA BUZĂUL ARDELEAN” dezvoltă detaliat imaginea neexploitată din punct de vedere istoric a depresiunii Buzăul Ardelean - Zona Buzaielor. Pe parcursul acestor capitole se oferă informații relevante cu privire la cele trei biserici românești

din Buzăul Ardelean: Sita Buzăului, Întorsura Buzăului, Barcani. S-a insistat în mod excepțional asupra comunității bisericești din Sita Buzăului. În acest scop pe baza documente descoperite s-a elaborat un studiu de caz în identificarea, evaluarea și analiza comunității bisericești din Sita Buzăului.

Regiunea Buzăul Ardelean cuprinde cele patru comune: Sita Buzăului, Vama Buzăului, Întorsura Buzăului, Barcani, fiind așezată pe o întindere de aproximativ 43,574 ha. Populația de români din această zonă a cunoscut aceeași evoluție sub aspect economic, social, religios, ca toți românii ardeleni.

Cele trei comune, Sita Buzăului, Întorsura Buzăului și Vama Buzăului și-au primit numele prin simplul fapt că sunt într-o legătură strânsă cu râul Buzău. Numele de Sita Buzăului derivă de la faptul că în această regiune râul Buzău, după cotitura ce o face în Întorsura Buzăului din cauza pragului de la trecătoarea Cheia, are un mers mai lent, curgând încet ca într-o sită, formând o mulțime de mlaștini. Întorsura Buzăului își are denumirea de la faptul că aici râul Buzău face o cotitură care dă impresia că Buzăul se întoarce brusc. Așezarea Vama Buzăului își are numele de la vechea vama care făcea legătura între Ardeal și Muntenia. Această Vamă era așezată în apropierea râului Buzău, fiind una dintre cele mai vechi din Carpați. și în această depresiune a Buzaielor acest proces de deznaționalizare și-a făcut simțită prezența printre populația de români ortodocși, prezenti aici din vechime. Cu privire la prezența unor grupuri de oameni în aceste locații încă din cele mai vechi timpuri, avem următoarele dovezi: în localitatea Sita Buzăului, zona Cremenea s-au găsit obiecte cioplite din piatră care ar data din perioada paleoliticului mijlociu, adică 40.000- 50.000 înaainte de Hristos; dovezi despre prezența goților în Buzaie avem în Crasna, zona aparținătoare din punct de vedere administrativ de Sita Buzăului. În această localitate, în anul 1888, s-au descoperit întâmplător de câțiva locuitori mai multe lingouri de aur cu inscripții creștine, în zona părâul Zimbrului.

După cucerirea Daciei de către romani zona Buzaielor era o zonă mlăștinoasă care era așezată la marginea imperiului. Pe această margine a Imperiului, care astăzi formează zona Buzaielor, existau drumuri care legau centrele militare între ele. Putem vorbi despre existența unei populații romane în Depresiunea Buzaielor. În localitatea Valea Mare s-a găsit o bucată de cărămidă romană care era folosită la pavajul drumurilor militare. Din localitatea Sărămaș poate fi urmărită o ramificație a acestui drum care trece prin culmea Berțului în localitatea Lădăuți până în dreptul actualei școli, de aici traversează culmea Borșoșului, peste vârful Călugăru, spre localitatea Zagon. Acest drum se pare că făcea legătura cu castrul roman din actuala

localitate Brețcu. Porțiunea de drum care traversează vârful Călugăru, din generație în generație a purtat denumirea de „Linie”.

În sec. XIII-lea, cavalerilor teutoni care se așezaseră în Transilvania, împreună cu comunitatea de români din zona Buzăul-Ardelean, au construit o cetate de apărare cunoscută sub denumirea de Kreuzburg- Cetatea Crucii, pentru a apăra trecătoarea de aici. Această cetate făcea parte din sistemul de apărare împotriva năvălitorilor, cum ar fi cumanii. Există o asemănare a acestei cetăți cu cea din Bran , amândouă având un rol să închidă drumul năvălitorilor prin pasurile respective.

În anul 1839, centrul vamal al pasului Buzău a fost mutat la Crasna, sat aparținător de comuna Sita Buzăului.

În zona Buzaielor a existat o populație din cele mai vechi timpuri, care după retragerea stăpânirii romane a continuat să existe și să se dezvolte pe vechile vestre ale cetăților romane. Această populație fiind aproape de vechile drumuri romane care făceau legătura între centrele comerciale ale vremii, îmbrățișat foarte ușor credința creștină, de la misionarii creștini care veneau din Imperiu.

La început români din depresiunea Buzăul Ardelean s-au bucurat de toată libertatea, având ca ocupație păstoritul pentru care munții și păsunile din această zonă le-au oferit condițiile necesare, retrăgându-se aici din calea năvălitorilor. Această liniște a românilor a fost stricată de venirea secuilor care au primit de la regalitatea maghiară drepturi și care aveau obligația de a apăra granița regatului maghiar. Secui au primit și dreptul de a stăpâni pământurile românilor. Acest drept al secuilor l-a transformat pe român din om liber în iobag, el fiind acum nevoit să plătească arendă pentru casa ridicată pe terenul care i-a fost răpit. Cu toate că cercetătorii maghiari, amintim pe Berecz Gyula, afirmă că români au fost aduși în Buzăul Ardelean după anul 1705 pentru a lucra pământurile grofilor maghiar, dovezile arheologice demonstrează contrariul și anume că poporul român a fost prezent aici încă din cele mai vechi timpuri. Români din Buzău au fost creștini ortodocși încă de la început, fiind organizați într-o comunitate bine ancorată în tradiția bisericii creștine de rit răsăritean. Însă datorită faptului că această depresiune a fost străbătută încă din vechime de drumuri comerciale, care mai târziu au făcut legătura între Transilvania și Țara Românească, multe popoare migratoare care s-au folosit de aceste trecători au tulburat în permanență liniștea românilor care locuia aici. Acest lucru este demonstrat și de faptul că până în sec. XX, majoritatea locuitorilor

își aveau gospodăriile amplasate pe dealuri, în zone retrase. Pe lângă această neplăcere s-a mai adăugat și misiunea Bisericii catolice care odată cu venirea stăpânirii maghiare a încercat deznaționalizarea românilor prin catolicizarea lor forțată.

O etapă în dezvoltarea comunității românești din Buzăie s-a petrecut în sec. XVIII-lea, odată cu venirea imigranților din Țara Bârsei, care au fost siliți să plece din acele locuri de baștină din cauza condițiilor sociale și naționale în care se aflau. Originea acestor locuitori este demonstrată de numele localităților din care au venit și pe care le-au păstrat ca nume de familie: Tohănean de la Tohan; Zărnescu de la Zărnești; Prejmereanu de la Prejmer; Budileanu de la Budila; Purcăreanu de la Percăreni; Săceleleanu de la Săcele; Ticusianu de la Ticuș; Hermeneanu de la Hărman. Motivul imigrării a fost uniația, prin intermediul căreia Biserica Catolică obliga pe români să o îmbrățișeze. Autoritățile maghiare nu aveau nici un interes în a ocroti comunele buzoiene, aşa cum aveau pentru comunitățile secuiești din imediata apropiere. Românii din aceste comune și-au construit singur bisericile, școlile, pe care tot singuri le-au și întreținut.

Între anii 1900-1914, în Ardeal români au început a cumpăra pământ și păduri din moșiile grofilor ce decădeau, sau a celor care își investeau capitalurile în sectorul industrial. Și în zona Buzăul Ardelean s-a desfășurat același eveniment, când locuitorii în special din Sita Buzăului și Întorsura Buzăului, au cumpărat supafețe importante de pădure și pășune.

În timpul prigoanelor maghiare pornite împotriva românilor în anii 1848, 1915, lăcașurile de cult din Sita, Întorsura, Vama, au fost vandalizate, fiind arse și distruse multe documente. Obiectele de cult au fost furate sau distruse în această perioadă greu încercată pentru români.

Acest capitol cuprinde rezultatele studiului de cercetare individuală cu privire la comunitățile bisericesti din zona Buzăul Ardelean. Cu precădere am prezentat, în măsura informațiilor găsite, istoria Bisericii din Sita Buzăului, care până acum nu a fost prezentată într-o formă organizată, iar o parte din informațiile prezentate în multe lucrări nu sunt conforme cu realitățile vremii.

În cadrul acestui studiu s-au analizat și evaluat:

- Poziționarea parohiei din punct de vedere geografic.
- Atestarea documentară.
- Vechimea locuitorilor din această parohie.

- Casă Parohială din Parohia Sita Buzăului.
- Școală confesională din Parohia Sita Buzăului.
- Averea bisericii din Sita Buzăului.
- Preoții din Sita Buzăului.
- Problemele apărute odată cu alegerea preotului capelan din Sita Buzăului, în urma cărora cel mai mult a avut de suferit școala confesională.

Cu privire poziționarea parohiei din punct de vedere geografic, am arătat faptul că Sita Buzăului este cea mai sudică localitate din Județul Covasna, deservind o lungă perioadă de timp ca punct de frontieră între regatul maghiar și Țara Românească. Sita Buzăului este așezată de-a lungul râului Buzău, aproape de punctul Cheia, unde străpunge Carpații de Curbură. Așezarea este compusă din trei sate Sita-Centru, spre apus în hotar cu Vama Buzăului se află cătunul Ciumernic, spre sud se află Bobocea, Zăbrătău, Crasna. Ca așezare, Sita Buzăului este atestată încă din perioada din perioada paleolitică. În punctul numit Cremenea s-au descoperit în urma săpăturilor arheologice o așezare paleolitică cu două niveluri, una din perioada neoliticului timpuriu. Tot aici s-au găsit și așezări ale unei locuiri paleolitice.

Din punct de vedere a atestării documentare, pentru prima dată apare în 1533 cu numele de Boza.

Locuitorii acestei așezări au fost încă de la început urmașii daco-romanilor, adică poporul român. Aceștia s-au bucurat încă de la început de libertate, ocupația lor fiind păstoritul pentru care așezările de aici de munți și dealuri le-a oferit condițiile necesare. Odată cu venirea cotropitorilor maghiari dar și a secuilor, liniștea românilor a fost tulburată. Munții și dealurile din această veche așezare din Sita Buzăului le-a oferit românilor pentru o vreme refugiu în fața noilor veniți și a oaspeților lor: secuii și sașii. Odată cu ocuparea efectivă a acestor așezări de către unguri, românilor le-a fost preluat cu forță pământurile, astfel ei devenind din oameni liberi, arendași. A existat o legătura permanentă între locuitorii din Sita Buzăului, localitate de frontieră, cu românii din Țara Românească, dar și locuitorii din Brașov. Astfel s-a putut simți în Sita Buzăului, ca de astfel în întreaga zona a Buzăului Ardelean, influența școlii românești de la Biserică Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, dar și a colegiului Șaguna din Brașov.

În ceea ce privește vechimea parohiei din Sita Buzăului părerile sunt împărțite. Datorită faptului că această așezare s-a aflat la granița dintre Ungaria și Țara Românească, datorită conflictelor mereu prezente între români și unguri, a năvălitorilor care își făceau mereu

prezența, a regimului austер venit din partea catolicilor maghiari, nu s-au putut păstra prea multe documente care să ateste vechimea parohiei din Sita Buzăului. Părerile sunt împărtite și datorită faptului că documentele au fost descoperite treptat, de diferite persoane care între timp și-au exprimat mai multe păreri care nu întotdeauna au fost reale.

Cea mai bună doavadă despre vechimea parohiei este cimitirul, care și astăzi este prezent fiind așezat în imediata apropiere a actualei Biserici. Cu ocazia inventarierii locurilor de veci realizat în cursul anului 2015 s-a descoperit o piatră funerară pe care se poate încă vedea anul 1814, luna mai, an în care a fost îngropat respectivul credincios din Sita Buzăului al cărui nume nu a putut fi descifrat, având în vedere vechimea pietrei funerare.

O altă doavadă cu privire la vechimea parohiei Sita sunt registrele de înmormântări din anii 1840, 1842, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, descoperite la Arhivele Naționale din Sfântu Gheorghe, jud. Covasna. Din aceste registre aflăm vîrstă celor decedați, dar și faptul că aceștia au fost născuți și crescuți în Sita Buzăului. Astfel mulți dintre ei au fost născuți în sec. al- XVIII-lea în familii de români care la rândul lor au trăit în Sita Buzăului.

Casă Parohială din Sita Buzăului construită în anul 1851 și renovată de-a lungul timpului în repetate rânduri.

Parohia din Sita Buzăului deținea și o școală confesională. Primele informații despre școală confesională din Sita Buzăului le avem în anul 1856. Conflictele apărute odată cu alegerea capelanului din Sita Buzăului, între pr.paroh Ioan Dima și învățătorul Nicolaie Russu, a adus multă suferință școlii confesionale. Consiliul parohial din Sita Buzăului opri sprijinul financiar acordat școlii confesionale, astfel încât activitatea ei a încetat în anul 1911. În locul școlii confesionale au apărut școlile de stat cu predarea în limba maghiară. Din documentele găsite am prezentat materile care erau predate la școală confesională:

- La religiune: religiune, istoria biblică, catehism.
- La limba maternă: cetirea, gramatica, scrierea dictată.
- Limba maghiară.
- La matematică: compusul mental, compusul cu cifre.
- La obiectele istorice: geografia, istoria.
- La științele naturale: istoria naturală, fizica.
- La datorită: cuvântul, caligrafia.

Școala confesională era frecventată de copii românilor din Sita Buzăului și împrejurimi. În foaia de avere a Parohiei din Sita Buzăului din anul 1917, apare școala confesională din Sita Buzăului. Școala confesională greco-orientală din Sita Buzăului a fost un mijloc prin care s-a putut menține vie atât limba strămoșească a românilor, cât și credința lor ortodoxă.

Cu privire la averea Bisericii din Sita Buzăului, pe baza documentelor am constatat faptul că cea mai mare parte din averea parohiei o deținea preotul paroh, pentru întreținerea lui și a familiei. Se pare că preotul paroh avea dreptul să dețină averea pe numele lui atât timp cât deținea funcția de paroh, care de drept era averea parohiei, și putea astfel face parte din nobilimea acelor timpuri.

În Sita Buzăului s-au ridicat dinastii de preoți care prin jertfelnicia lor au ridicat parohia la cele mai înalte standarde: pr. Nicolae Comșa; pr. Ioan Dima; pr. Ioan Coman; pr. Olimpiu Russu; pr. Dumitru Comșa; pr. protopop Florin Tohănean; pr. Iulian-Petru Tohănean.

Problemele apărute odată cu alegerea preotului capelan din Sita Buzăului, au fost generate de neînțelegерile pr. Paroh Ioan Dima și învățătorul Nicolae Russ. În anul 1904 pr. Ioan Dima a cerut Consistoriului de la Sibiu înființarea unui post de capelan pentru Sita Buzăului, din dorința de al așeza în acest post de ginerele lui pr. Ioan Coman. Însă această dorință a fost spulberată de învățătorul Nicolae Russu, care a propus pentru acest post alți doi candidați: Dumitru Purece și Ieremie Ticusă. Învățătorul dorea că să își mărite o fată cu unul dintre cei doi candidați și astfel să aibă un ginere preot în Sita Buzăului. Acest conflict a dezbinat comunitatea din Sita Buzăului, având consecințe atât asupra vieții religioase cât și a școlii confesionale. Aceste consecințe au fost posibile datorită faptului că în anul 1907 Ioan Coman ocupă postul de capelan, iar împreună cu socrul lui pr. paroh Ioan Dima a format o coaliție împotriva învățătorului Nicolae Russu.

În subcapitolele destinate parohiilor Întorsura Buzăului și Barcani, am prezentat viața bisericăescă a comunităților de aici, vechimea lor, preoții slujitori, rolul bisericilor în păstrarea identității poporului român.

În cadrul capitolului 5 „**PLURARISMUL CONFESIONAL, ARMONIE SAU DISCORDIE**”, s-a dorit prezentarea detaliată a măsurilor luate de autoritățile maghiare împotriva Bisericii Ortodoxe române și a poporului român, continuând astfel procesul de deznaționalizare început odată cu venirea lor în Transilvania. Autoritățile maghiare au început să infiltri spioni în comunitățile de români din zona Buzăielor. Rolul acestor spioni era acela de a-i dezbină pe români, folosindu-se de diferite modalități. Cel mai tragic eveniment a avut loc în anul 1915, când mai mulți preoți și învățători din zona Buzăielor, dar și din zona Brașovului,

au fost arestați și purtați prin temnițele ungurești, pentru simplul fapt că erau buni români. Despre toate acestea aflăm informații în ziarul Cosinzeana, din 10 ianuarie 1923 și în manuscrisul lui Remulus Cristolovean învățător la școala confesională din Râșnov, care a fost închis în închisoarea din Cluj, timp de trei ani, împreună cu preoții din zona Buzăul Ardelean și alții intelectuali din Țara Bârsei:

- Pop David, învățător în Hărman, teolog și diacon.
- Boita Spiridon, candidat la avocatură, fost angajat al judecătoriei din Făgăraș.
- Neagovici- Negoeșcu (Nica) George, preot în Întorsura-Buzăului.
- Coman Ioan, preot în Sita Buzăului.
- Cristolovean Romulus, învățător diriginte în Râșnov.
- Dan Pompilius Învățător diriginte în Zărnești.
- Pop Victor, farmacist în Alba-Iulia.
- Dr. Zaharia Muntean, avocat în Alba Iulia.
- Popescu Romulus, contabil Albina din Alba Iulia.
- Nan Ioan, preot în Sânpetru- Brașov.
- Popovici Iosif preot în Sfântu Gheorghe- Treiscaune.
- Baca Coman, preot în Poplaca- Sibiu.
- Modroi Ioan, capelan și învățător în Vama Buzăului.
- Hamzea Nicolaie, învățător în Tărlungeni.
- Sociu Ioan, controlor la perceptoarăt în Sibiu.
- Grecean Dumitru, preot în Hărman.

Având ca bază manuscrisul lui Remulus Cristolovean, am prezentat în detaliu motivele arestări, fazele procesului în cadrul căruia fost condamnați la moarte, condițiile inumane din timpul detenției, rolul pe care preoții întemnități l-au avut în timpul detenției, care prin modul lor de comportament au ridicat moralul celorlalți detinuți și au păstrat credința ortodoxă vie în sufletele lor.

În Configurația creștinismului în sud-estul Transilvaniei, este fără îndoială un proces strâns legat de istoria poporului român, ca urmaș al daco-romanilor, dar și de popoarele care începând cu sec. al IX-lea s-au stabilit în acest ținut. Pe baza descoperirilor arheologice pe care le-am adunat din studiile de specialitate am ajuns la concluzia că creștinismul a apărut și s-a dezvoltat în ținuturile dacice aşa cum cum a apărut și dezvoltat în tot Imperiul Roman. După

cucerirea acestui spațiu de către regatul maghiar, în Transilvania a început un proces de înlocuire a instituțiilor ortodoxe cu altele, catolice. Preoții, intelectualii de pe Buzaie au luptat în permanență împotriva regimului ungur, dar și a celor de alte credințe, pentru a-și apăra identitatea națională. Preoții de aici au zidit primele școli confesionale în care au învățat generații întregi de copii români. Zelul cu care preoții ortodocși, intelectualii români, dar și credincioșii din această depresiune a Buzaielor, ca și cei din cealaltă parte a Transilvaniei, au luptat și s-au jertfit pentru cele mai înalte idealuri, ne-a determinat să abordăm acest subiect.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Izvoare:

- Arhivele Naționale Brașov, *Seria Actele Magistrului*, doc. Nr. 40/II, 1772.
- Arhivele Naționale Brașov, *Seria Actele Magistrului, inventarul documentelor pe anii 1736-1740*, nr.46/1736.
- Arhivele Naționale Brașov, *Seria Acțiunile românilor din Șcheii Brașovului împotriva magistrului orașului Brașov pe anii 1496, 1700, 1772, 1794.*
- Arhivele Naționale Brașov, *Seria Actele Magistrului, inventerul documentelor pe anii 1751-1753, nr. 33/ 1751.*
- Arhivele Naționale Brașov, *Seria Acțiunile românilor din Șcheii Brașovului împotriva magistrului orașului Brașov*, nr. 125/2, 1719.
- Arhivele Naționale Brașov, Fond personal „Romul Cristoloveanu”, vol.I, 23.X. 1915- 25.X.1918.
- Arhivele Naționale Brașov, Fond personal „Romul Cristoloveanu”, vol. II.
- *Arhivele Naționale Covasna, Fond 166:*
 - Nr.inv.1: Situații statistice întocmite de parohiile ortodoxe din Protopopiatul Treiscaune, referitoare la nașteri, căsători și decese, anul: 1839 nr. file:16.
 - Nr.inv.2: Situații statistice întocmite de parohiile ortodoxe din Protopopiatul Treiscaune, referitoare la nașteri, căsători și decese; extras cu privire la școala confesională ortodoxă din Brețcu, anul:1840; nr. file:17.
 - Nr.inv.3: Situații statistice întocmite de parohiile ortodoxe din Protopopiatul Treiscaune, referitoare la nașteri, căsători și decese, anul: 1841; nr. file: 16 .

- Nr.inv.4 : Situații statistice

întocmite de parohiile ortodoxe din Protopopiatul Treiscaune, referitoare la nașteri, căsători și decese, anul: 1842; nr. file: 18.

- Nr. inv.5: Situații statistice

referitoare la învățământul confesional ortodox din Protopopiatul Treiscaune
anul:1845; nr. file:4.

- Nr. inv.6: Situații, extrase,

cataloage referitoare la funcționarea școlilor confesionale ortodoxe din Protopopiatul Treiscaune; adresa Comitetului Asociației ASTRA, semnată de mitropolitul Andrei Șaguna, prin care protopopul ortodox din Treiscaune era îndemnat să facă înscrierea unor membrii din zonă în ASTRA, anii: 1861-1962; nr. file: 47.

- Nr. inv.7: Situații statistice privind:
în parohiile protopopiatului Treiscaune,
în numărul elevilor școlilor
să scrie și să citească; anul: 1891; nr.

Nr.inv.8: Situații statistice privind: nr. de familii și credincioși ortodocși din parohiile protopopiatului Treiscaune, nr. nașterilor, căsătoriilor și deceselor și numărul celor care știu să scrie și să citească; anul: 1901; nr. file:29.

Cota V- nr: 177, 557, 758, 787, 952, 1113.

- Anul 1906: *cota IV- nr:134, 181, 376, 542, 936.*
cota V- nr: 5, 51.
- Anul 1907: *cota III- nr: 37, 794.*
cota IV- nr: 61, 119, 217.
cota V- nr: 1148
- Anul 1908: *cota I- nr:336.*
cota III- nr: 443,444, 445, 446, 770.
cota IV-nr: 813.
- Anul 1909: *cota IV- nr:417, 509, 669, 1414..*
cota V- nr:1181, 1570, 1623.
- Anul 1910: *cota IV- nr:633, 935, 1307, 1568.*

- Anul 1911: *cota IV- nr:280, 1431.*
cota V- nr: 12, 444.
- Anul 1912: *cota III- nr:590, 74, 88, 498, 1600..*
cota V- nr: 1116, 176.
- Anul 1913: *cota IV- nr:115, 1106, 1240.*
- Anul 1914: *cota III- nr:218.*
cota IV- nr: 85.
cota V-nr:114.
- Anul 1915: *cota IV- nr:386,432.*
- Anul 1917: *cota IV- nr:623.*
- Anul 1918: *cota III- nr:70, 537.*
- Anul 1919: *cota II- nr:34.*
- Anul 1920: *cota III- nr:116, 314.*
- Anul 1921: *cota III- nr:250, 927.*
cota IV- nr: 179.
cota V-nr: 23, 337.
- Anul 1922: *cota III- nr:415, 429, 430, 797.*
cota V- nr: 446, 464,1792.
- Anul 1923: *cota II- nr:918.*
cota III- nr: 766, 920.

- cota V-nr: 444.*
- Anul 1924: *cota III- nr:947.*
cota IV- nr: 114.
cota V-nr: 18^a.
 - Anul 1925: *cota III- nr:38.*
cota V- nr: 1, 22, 1172.
 - Anul 1926: *cota V- nr:17^a.*
 - Anul 1928: *cota V- nr:433.*
 - Anul 1929: *cota III- nr:156.*
cota V- nr: 118.
 - Anul 1931: *cota I- nr: 212.*
cota III- nr:797/922, 231/930, 15.
cota V- nr: 478/930, 359, 274.
cota VI-nr: 825/900.
 - Anul 1933: *cota I- nr:108/930.*
cota III- nr:203.
cota V-nr: 31, 884, 70, 79.
 - Anul 1934: *cota V- nr:17/933, 884/933, 145, 1231, 1071.*
 - Anul 1935: *cota V- nr:1071/934, 827.*
 - Anul 1936: *cota II- nr:1040.*
cota III- nr: 232/934
cota V-nr: 703.
cota VI-nr: 825/900.
 - Anul 1937: *cota III- nr:825.*
cota V- nr:998, 1071/934.
 - Anul 1938: *cota II- nr:1038.*
cota III- nr: 17, 447.
cota V-nr: 1071/934, 1010.
 - Anul 1939: *cota V- nr:741,1072.*
 - Anul 1940: *cota III- nr:373/939, 107, 55.*
cota V- nr: 1025, 330, 529.
 - Anul 1945: *cota I- 4, 846/944.*

II. Lucrări:

- Jones, A.H.M, *The latter roman empire*, Oxford, 1964.
- Achelis, H., *Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten*, Leipzig, 1912.
- Albu, N. *Istoria Învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944.
- Alföldi, *Latin Kereszteny felirat Erdélyból a kr. U. IV-ik századból*, ArchErt, 1942.
- Alföldi, *a keresztenyseg nyomai Pannoniában a nepvandorlas korában*, în Szent István Emlekkonyv, ArchErt, 1942, p.149-170.
- Alfaric, P. *Die sozialen Ursprünge des Christentums*, Berlin , 1963.
- Ambruster, *Dacoromano-Saxonica*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
- Barnea, I., *Les monumentes paleochrétiens de Roumanie*, Roma, 1977.
- Barnea, I., *Din istoria Dobrogei*, București, 1968.
- Barițiu, G., *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, vol.I, Sibiu, 1889.
- Bănescu, N., *Viața și opera lui D. Philippide*, 1924.
- Beer, W., *Wolkendorf im Burzenland*, Hamburg, 1990.
- Berecz, Gyula, *Haromszek- Vaemegye, Nepoktatasi intézetéinek története*, Brassó, 1893.
- Bodogae, T., Pr.Prof. Dr. „*Omagiu Mitropolitului Nicolae Bălan*”, vol. II, Sibiu, 1956.
- Bogdan, I., *Originea voievodatului la români*, 1902 .
- Bolea, Nicolae, *Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în secolele XV-XVII și legăturile ei cu Patriarhia Ecumenică*, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2006.
- Brătianu, Gheorghe, *Traditia istorică despre întemeierea statelor românești ...*, București, 1980.

- Bunea, I., *Istorie scurtă a Bisericii unite cu Roma*, în Şematismul veneratului cler al Arhidiecezei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900 de la Sfânta Unire 200, Blaj, 1900.
- Bunyitay, Ed., *A varadi kapt. Legregibb statutumai*, Budapest, 1886.
- Bowle, J., *The unity of european History*, Oxford- London- New York, 1970.
- Buta, Sanda Maria, *Situarea bisericii române din Transilvania la sfârșitul secolului al-XVII-lea*, Brașov, 2001.
- Butură, V., *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Ed. Științifică și Encic., București, 1989.
- *Catalogul documentelor românești*, vol.I, București, 1955, p. 73, 278.
- *Călători străini despre Țările Române*, vol.II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1970, p.258, 415-418.
- Ciobanu, V., Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762, în *Almanahul Institutului de istorie națională*, vol. III, 1924-1925, Cluj, 1926.
- Ciomac, Ion Luca Dr., *Despre stările agrare din Transilvania sub regimul maghiar*, București, 1931.
- Cândea, R., *Concordanțe*, Cernăuți, 1921, reed, în Studii și articole, Ed. Academiei Române, București, 2015.
- Daicoviciu, C., *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945.
- Istvan, Daner, *Szaszok es Olahok*, în *Magyar Figylo*, 1914.
- David, L., în *Activitatea Muzeelor*, Cluj, 1956.
- Deichmann, J.F., *Christianisierung*, RAC, II, 1954.
- Densusanu, N., *Dacia Preistorică*, București, 1913.
- Dragomir, S., *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul în sec. XV-XVI*, București, f.a.
- Elek, Fenyes, *Magyarorszag statistikaja*, Pesta, 1842.
- Erdujhelyi, M., *A kozjegyzoseg es hiteles helyek tort Magyarorszagon*, Budapest, 1899.
- Fejerpataki, *A Kir. Kancellaria az Arpadok koraban*, Bupadesta, 1885.
- Filimon, P., *Protestantismul și românii din Ardeal. Combaterea unei teorii uniate*, Arad, 1938.

- Gibbon, Edward, *Istoria declinului și prăbușirii Imperiului roman*, Ed. Minerva, 1976.
- Giurescu, Constantin, *Istoria Românilor*, București, 1976.
- Gramatopol, M., *Dacia antiqua*, București, 1982.
- Gudea, N., *Castrul roman de la Râşnov*, Brașov, 1971.
- Gudea, N., Ghirco I., *Din Istoria creștinismului la Români*, Oradea, 1988.
- Hajnik, L., *A magyar birosagi szervezet es perjog az Arpad es vegyeshazi kiralyok alatt*, Budapest, 1899.
- Hașdeu, N., *Et. Magnum, vol.III*, col. 1519-1520, *Colecția Biblioteca pentru toți*, București: Editura Minerva, 1970.
- Hertling, L., *Die Zahl der Christen zu Beginn des vierten Jahrhunderts*, Zeitschrift fur Katholische Theologie, 1934.
- Hodoș, N., *Bibliografia românească veche*, București, 1903.
- Horedt, K., *Siebenburgen in spätromischer Zeit*, București, 1982.
- Horvath, Mihaly, *O istorie a Ungariei*, Budapest, 1860, p.45.
- Hunfalvy, P., *Az Olahok tortenete*, Budapest, 1894.
- Hurmuzachi, Eodoxiu, *Fragmente din istoria românilor, Doc.I*, Biblioteca Digitală a României.
- Hurmuzaki, Eodoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, București, 1910.
- Huszti, O es Ujj Dacia, asaz Erdelynek regi es mostani allapotjarol valo historia, Besten, 1891.
- Iorga, N., *Istoria românilor prin călătorii*, Ed. Eminescu, București, 1981.
- Iorga, N., *Ce sunt și ce vor sășii din Ardeal*, București, 1919.
- Iorga, N., *Popoare turanice părăsite. Conferință ținută la Ateneul Român în ziua de 7 decembrie 1914*, Vălenii de Munte.
- Iorga, N., *Observațiile unui nespecialist asupra istoriei antice*, Vălenii de Munte, 1916.
- Jung, Iulius, *Die Aufange der Rumanen*, Viena, 1876.
- Karacsonyi, Jonas, *Magyarorszag egyhaztortenete*, Nagyvarad, 1915.

- Kenner, Fr., *Romische Goldbarren mit Stempeln*, Viena, 1888.
- Kraus, Georg, *Cronica Transilvaniei 1608-1665*, Bucureşti, Ed. Academiei R.P.R., 1965.
- Lazlo, K., *Erdelyorszag statistikaja*, Cluj, 1847.
- Lăcătuşu, Ion, Lechințan Vasile, Pătrunjel Violeta, *Români din Covasna și Harghita*, Miercurea Ciuc, 2003.
- Leclersq, H., în *DACL*, VI, 2, , col.1328, Paris, 1924.
- Lehrer, M.G. , *Ardealul pământ românesc*, Sibiu, 1990.
- Lențman, I.A., *Originea creștinismului*, Bucureşti, 1961.
- Lisseanu, P., Cronica ungurilor de Simon de Keza, *Izvoarele istoriei Românilor*, vol.IV, , Bucureşti, 1935.
- Losontzy, Istvan, *Harmos Kiss tukor*, Bratislava, 1771, în Stephen Losontzi, *Trei oglinzi mici*, Toth, 1982.
- Lupşa, Șt., *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria până la anii 1556*, în „Candela”, an. XXXIX, 1928.
- Lupşa, Șt., *Știri și documente despre Biserică Ortodoxă Română din Transilvania după 1761*, Sibiu, 1945.
- Mac- Kendrick, P., *Pietrele dacilor vorbesc*, Bucureşti, 1978.
- Macrea, M., *Viața în Dacia Română*, Bucureşti, 1969.
- Marțian Nicu, Mihai Racovițan, Ioan Tepelea, Vasile Lechințean, Vasile Ciubăncan, Liviu Țîrău, *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, 1997.
- Marțian Nicu, *Despre numele Ardealului*, Bistrita, 1906.
- Marțian Nicu, Mihai Racovițan, Ioan Tepelea, Vasile Lechințean, Vasile Ciubăncan, Liviu Țîrău, *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, 1997, vezi și Prof. Emilian Popescu, *Câteva gânduri despre botezul primilor creștini de pe pământul românesc*, în Euharistirion Patriarhului Daniel al României, Ed. Basilica, Buc.
- Marczali, H., *Enchiridion Fontium Historiae Hungarorum*, Budapestini, 1902.
- V. Mangra, *Ierarhia și Mitropolia din Transilvania*, Sibiu, 1908.
- V. Mangra, *Episcopii de Halici*, Bucureşti, 1903.

- Maior, P. *Istoria Bisericii românilor atât a cestor dincoace, precum și a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813.
- Maior, P., *Istoria besearei românilor*, Buda, 1813.
- Mathley, *Romanian a Profile*, New York, 1970.
- Meteș, Șt., *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, vol.I, Ed. a-II-a, Sibiu, 1935.
- Meteș, Șt., *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, Arad, 1918.
- Miklosich, Fr., *Chronica Nestoris- textum slovienicum, versionem latinam glossarium, în Volumen primum, Textum continens*, Vindebona, 1860.
- Mourret, F., *Les origines chretiennes, Nouvelle edition revue et cirrigée*, Paris, 1924.
- Muller, F., *Geschichtswirksamkeit des Evangeliums in seinen lutherischen Verstandnis. Zwei aufsatze Evangelisches*, Stuttgart, 1956.
- Munoz -Amilibia, Ana M. Cf., *Cruz de bronce monogramatica procedente de Cehegin, în II. Reunión de arqueología paleocristiana hispanica*, Barcelona, 1982.
- Nagler, T., *Așezarea sașilor în Transilvania*, ediția a II-a, Editura Kriterion, București, 1992.
- Nagler, T., *Așezarea sașilor în Transilvania și raportul lor la dezvoltarea societății feudale românești*, Studii de Istorie a naționalității germane și a înfrățirii ei cu națiunea română, vol.I, 1976.
- Nikodemusz, K., *A Brassoī Magyar Agostai Hitvallasu Egyhazmegye megalakulásának*, f.a.
- Nussbacher, G., *Johannes Honterus, Viața și opera sa în imagini*, Ed. Kriterion, București, 1977.
- Nussbacher, G., *Din cronică și hrisoave*, Ed. Kriterion, București, 1987.
- Oprean, S., *Tîmutul Secuilor*, Cluj, 1927.
- Orban, L., *Biserica Evanghelică Lutherană din România de-a lungul secolelor, în Scurtă istorie a Bisericilor și comunităților religioase din Transilvania*, Ed.Presa Universitară Clujană, Cluj, 2008.
- Oțetea, Andrei, *Renașterea și reforma*, Ed. Științifică, București, 1968.

- Pandrea, P. *Filosofia politico-juridică a lui S.Bărnuțiu*, București, 1935.
- Pascu, Șt., *Voievodatul Transilvaniei*, vol.I, Ed. Dacia, Cluj, 1971.
- Pascu, Șt., *Voievodatul Transilvaniei, vol. IV*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1989
- Păcurariu, M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol.I, București, 1980.
- Păcurariu, M., *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, București, 1980.
- Păcurariu. M., Pr. Prof, *Istoria Bisericii Ortodoxe*, Ed. I.B.M.B.O.R. București, 1980.
- Păcurariu, M. *Istoria bisericii ortodoxe române*, Sibiu, 1972.
- Pâclișanu, Z., *Istoria creștinismului antic*, Oradea, 1937.
- Pârvan, V., *Contribuții arheologice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911.
- Piganiol, L."Empire chretien, Paris, 1947.
- Podea, I., *Monografia Județului Brașov*, Vol. I, Brașov, 1938.
- Popoviciu, Gh., *Uniunea*, Lugoj, 1907.
- Protase, D., *Problema continuității în Dacia în urma arheologiei și numismaticii*, București, 1966.
- Radu, Gh., *Istoricul vieții bisericesti a românilor din ținutul buzaielor transilvănene și înprejurimi*, (Teza de licență), Institutul Teologic Universitar din Sibiu, 1979.
- Reisseberg, L., *Die Kerszer Abtei*, f.a.
- Seișanu, R., *Transilvania românească cu hărți și diagrame*, București, 1941.
- Simonyi, S., *Magyar Nyelvtörténeti Szotar*, I, col.623, Budapest 1953 .
- Someșan, L. Prof., Micu Emil conf., Pop V. asist., *Considerațiuni istorice asupra comunelor din depresiunea Întorsurii Buzăului*, ed. Cartea Ardeleană Brașov, an 1947.
- Someșan. L., *Depresiunea Întorsurii Buzăului*, Brașov, 1947.
- Sollner, J., *Statistik des Grossfürstenlhums Siebenburgen*, Hermannstadt, 1856.
- Starbonm, Geografie, *Izvoarele istoriei României*, vol.I, Izvoare privind istoria României, Editura Republicii Populare Române, București, 1964.
- Sztrippeszky, H., *Jegyzetek a gorog kultura arpadkori nyomairol*, Budapest, 1913.
- Șerbănescu, N., *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Schythia Minor*",

în vol. *De la Dunăre la Mare*, Galați, 1979.

- Teodorescu, R., *Civilizația românilor între medieval și modern*, Ed. Meridiane, București, 1987.
- Teutsch, G.D., *Urkundenbuch der evangelischen Landeskirche A.B in Siebenburgen*, vol.1, Hermannstadt, 1862.
- Toropu, O., Romanitatea târzie și străromânii în Dacia sud-carpatică, sec.III-IX, Craiova, 1976.
- Vulpe, R., *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1977.
- Wallis Budge, E.A., *Amulets and superstitions*, New York, f.a.
- Werner, V., Ursprung und Wesen des Erbgrafentums bei den Siebenburger, Gotha, 1902.
- Zavodszky, L., *A Szent Istvan, Szent Laszlo es Kalman korabeli torvenyek es zsinati határozatok forrasai. Fuggelek: A torvenyek szovege*, Budapest, 1904.
- Zimmermann, Fr., Werner, C., *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen*, vol. I, Sibiu, 1892.

III. Studii:

- Adamescu, Gh, *L'imprimerie en Roumanie et les bulgares de Brașov au XVIe*, în „Etudes balkaniques”, VI, 1967, p. 130-135.
- Anonymus, Belae regis notarius, *Gesta Hungarorum*, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Românilor*, vol. I, Buc., 1934.
- Anghel, Gh, Blăjan, M., *S-au descoperit noi dovezi incontestabile ale continuității*, în „Unirea”, IX, nr.2036, Alba-Iulia, 15 iunie 1976.
- Barnea, I., *V.Pârvan și problema creștinismului în Dacia*, în Studii Teologice, 10, 1958, p. 93-105.
- Barnea, I., *Identități ale romanității*, în „Magazin Istoric”, 10, nr.1, 1976, p.28-32.

- Barnea, I., *Noi considerații privind monumentele creștine din Dacia*, în „Îndrumător Pastoral”, I, 1977, Alba –Iulia, p. 107-112.
- Barnea, I., *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană pe baza descoperirilor paleocreștine din Transilvania în lumina ultimelor cercetări*, în „Sargetia”, 16-17, 1984, p.259-266.
- Bako, Geza, *Cavalerii teutoni în Țara Bârsei*, în rev. „*Studii, revistă de istorie*”, nr.1, 1957, p.150-160.
- Bako, Geza, Nussbacher, Gernot, *Wan wurde Corona gegrundet?* în , rev. Karpatenrundschau, VII, nr.25, p.1-5.
- Bârseanu, Andrei, *Catehismul luteran românesc*, în „Transilvania”, LII, 1921, nr.10-12, p.900-905.
- Benckiser, Nicolaus, *Siebenburgen, Das Land Und siene Menschen auf seinem Gange durch die Geschichte*, in Frankfurter Zeitung, nr.10, 1942.
- Binder, Pavel, Hutman, Arnold, *Români din Brașov în epoca Reformei*, în Studii și articole de istorie, XIII, 1969, p.80-90.
- Branga, N., *Când și unde pătrunde creștinismul în Dacia*, în MA, 16, nr.11-12, 1971, p. 881-885.
- Bunea, Augustin, *Statistica Românilor din Transilvania în anul 1750*, în revista Transilvania, XXX, 1901, p.250-251.
- Ciuhandu, G., *Bogomilismul și români*, în Revista Teologică din Sibiu, nr. 7-8, 1914, 170-180.
- Coman, Ana-Maria ,*Gesta Sancti Niceta veteris Daciae episcopi Claudiopoli*, Cluj, 1750, p.28-29, în „*Anale de istorie*”, București, XXVIII (1982),p.135-139
- Daicoviciu, C., *Există monumente creștine în Dacia traiană în secolele II- III e.n?*în AISC, 2, 1933-1935, p.192-209.
- Daicoviciu, C., *O senzatională descoperire arheologică în Transilvania*, în Transilvania, Sibiu, nr.72, 1941, p. 576-578.
- Daicoviciu, C., *Problema continuității în Dacia. IV. Creștinismul și particularismul păgân dacic*, în AISC, 3, 1936-1940, p.244-249.
- Daicoviciu, C., *În jurul creștinismului din Dacia*, în *Studii. Revista de istorie, știință, filozofie*, artă, Buc., 1, 1948, p. 122-127.
- David, P.I, *Un lăcaș de cult ortodox la temelia bisericii din cetatea Prejmerului*, în BOR, 93, nr.7-8, 1975, p.935-939.

- Dănilă, N., *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, în BOR, 100, nr.7-8, 1982, p. 731-742.
- Diculescu, C.C., *Vechimea creștinismului la români*, în *Argument filologic*, Buc., 1910.
- Diculescu, C.C., *Contribuție la vechimea creștinismului în Dacia*, în „*Din istoria religioasă a gepizilor*”, în AIIN, 3, 1924-1925, p. 357-376.
- Drăguț, Vasile, *Contribuții privind arhitectura goticului timpuriu în Transilvania*, în Studii și cercetări de istorie a artei, București, 1978, p.10-12.
- Duță, Alexandru, *Date preliminare despre refugiații din Transilvania de Nord stabiliți în sud-estul României în anii 1940-1944*, în „*Angustia*”, nr.11/2007, p.50-60.
- Eutopius, *Scurtă istorie de la întemeierea Romei*, în „*Izvoarele istoriei României*”, vol.II, București, 1970.
- Erbiceanu, C., *Goții în Dacia și Misia, creștinarea lor în sec. III-IV*, în B.O.R., XII, 1898, p.134-139.
- Erbiceanu, C., Ulfila. *Viața activitățea lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană și Aureliană în sec. IV*, în Biserica Ortodoxă Română, XXI, 1898-1899, p. 273-301, 370-380, 685-710, 726-769.
- Florea, Lucian, *Ortodocșii din Brașov în lupta cu uniația, în prima jumătate a secolului al- XVIII-lea*, în Glasul Bisericii, XXVII, 1968, nr.9-10, p. 990-1000.
- Gostar, N., David, L., *O gemă gnostică în Muzeul de istorie din Cluj*, în *Activitatea Muzeelor*, Cluj, 1956, p.135-138.
- Gudea, N., *Un opaiț bizantin în Muzeul de Istorie al județului Cluj*, în Acta MN, p.123-125.
- Hanga, Vladimir, Tontsch, Gunter H., *Opera juridică a umanismului transilvănean Johanes Honterus*, în Revista română de drept, XXX, nr.1, 1974.
- Herodot, *Istoriï*, vol.I, Ed. Științifică, București, 1961.

- Huttman, Arnold, *Din istoria Comunității din Brașov*, în Realitatea evreiască, nr.28, 1971.
- Ionescu, I., *Despre gema gnostică de la Romula și probleme legate de gema gnostică descoperite pe teritoriul țării noastre*, în MO, 22, nr. 3-4, 1970, p.213-215.

- Ionescu, I., *Problema gemelor gnostice descoperite pe teritoriul României*, în MO, 25, 1-2, 1973, p.88-96.
- Iordănescu, A., *Observații asupra creștinismului daco-roman*, în *Revista Clasică*, 11-12, 1939-1940, p.193-204.
- *Magazin istoric pentru Dacia*, București, 1846, p.119.
- Macrea. M., *Răspândirea creștinismului la daco-romani*, în *Istoria românilor*, I, Buc., 1960, p.620-637.
- Macrea, M., *A Propos de quelques decouvertes chretiennes en Dacie*, în Dacia, 11-12, 1945-1947I, p.285-290.
- Marțian Nicu, Mihai Racovițan, Ioan Tepelea, Vasile Lechințean, Vasile Ciubăncan, Liviu Țîrău, *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, 1997, vezi și Prof. Emilian Popescu, *Câteva gânduri despre botezul primilor creștini de pe pământul românesc*, în Euharistirion Patriarhului Daniel al României, Ed. Basilica, Buc. p.431-451.
- Mureșianu, *O alegere de dascăl și de gocimani la Cristian în 1783*, în *Tara Bârsei, anul IV*, nr. 2, p.145-150.
- Nanu, A., *Monumentul creștin de la Potaissa. Contribuții la istoria creștinismului daco-roman*, Odorheiul Secuiesc, în revista Harghita, II, aprilie-mai, 1926, p.26.
- Nemoianu, Al , *Trei obiecte paleocreștine descoperite la Vețel*, în MB, nr.1-3, 1979, p.127-133.
- Niemanz, Wilhelm, *Date istorice cu privire la viața românilor din Brașov și Tara Bârsei*, în Gazeta Transilvaniei, nr.25, 1908, p.3.
- Nussbacher, Gernot, *Martin Luther und Siebenburgen*, în revista *Karpatenrundschau*, XVI, nr.45, 1983, p.8.
- *Nouvelles informations relatives aux lingots romains d'or trouvés en Transylvanie*, RÉSEE, 3, 1965, p. 269, 278–281
- Nussbacher, Gernot, *Contribuții la istoria administrației orașului Brașov în perioada medievală, sec. XIII-XIV*, în *Historia Urban*, II, nr.1, 1994, Sibiu.
- Orleanu, C., *Creștinarea Daciei*, în *Biserica română*, Buc., 1883, I, p.129-133, 137-138.
- Orleanu, C., *Cuvintele creștine în limba română*, în *Biserica română*, Buc., 1883, I, p. 118-120, 132-135, 140-142, 147-149.

- Păcurariu, M., *Dovezi arheologice despre răspândirea creștinismului în Dacia*, în Telegraful Român, 11-12, 1968, p.1-2.
- Pârvan, V., *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, p.1911.
- Pompilian, Gh., *O gemă gnostică din Romula*, în SCN, 3, 1971, p.211-213.
- Popescu- Spineni, I., *Vechimea creștinismului la români*, în B.O.R., 55, nr.5-7, 1937, p.350-363.
- Popescu, Em., Continuitatea daco-romană. Procesul de formare al poporului român. Rolul creștinismului, în Glasul Bisericii, 39, 1980, nr.6-9, p.573-587.
- Răileanu, C., Considerații asupra vestigilor paleocreștine, în Mitropolia Banatului, 29, nr.7-8, 1979, p. 563-654.
- Rămureanu, I., *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-daci*, în Ortodoxia, 26, nr.1, 1974, p.164-178.
- Rămureanu, I., *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în Roumanie, Pages d histoire, I, nr.3-4, 1976, p. 64-84.
- Reli, S., *Vechimea și originea creștinismului la români*, în Candela, Cernăuți, 47, 1937, p.17-70.
- Russu, I.I, Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania. Contribuții la istoria creștinismului daco-roman, în Studii Teologice, 10, nr.5-6, 1958, p.311-340.
- Rusu, M. *Paleocreștinismul și etnogeneza românilor*, în AIIA, 26, 1983-1984, p-45-50.
- Someșan, L. *Vechimea și evoluția agriculturii românești în Transilvania*, Analele Academiei de Industrie, studii comerciale din Cluj și Brașov, nr.1, 1939, p.540-550.
- Sulică, Nicolae, *Câteva reflexiuni asupra originii românilor brașoveni*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr.187-190, 1898, p.6.
- Șesan, M., *Creștinismul vechi carpatic*, Mitropolia Ardealului., 3, nr.11-12, 1958, p.813-828.
- Ștefan Lupșa, Catolicismul și români din Ardeal și Ungaria până la anii 1556, în „Candela”, an. XXXIX, 1928, p. 48.
- Teutsch, Friedrich, *Auszug aus Besondere Nachricht von Burzenland* în Quellen Zur Geschichte der Stadt Kronstadt, vol.IV, 1886-1918, p.63.

- Teutsch, Friedrich, *Die Solomonsfels bei Kronstadt*, în Bericht des Burzenlandes sächsischen Museums in Kronstadt, 1913.
- Togan, Nicolau, *Statistica românilor din Transilvania în 1733*, în revista Transilvania, XXIX, 1898, p.181.
- Tudor, D., *Les Fouilles de Sucidava*, în Dacia, 7-8. 1937-1938, , p.380-400.
- Velcu, A.D., *Contribuții la studiul creștinismului daco-roman, sec. I-IV d.Hr*, în B.O.R., 60, nr.5-7, 1937, p.350-363.
- Vlassa, N., *Piese paleocreștine inedite din Dacia intracarpatică*, în Acta MN, 16, 1979, p. 171-178.
- Vornicescu, N. , *Creștinismul între Carpați, Dunăre și Olt de la origini până în secolul XIV*, în Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic, I, Craiova, 1984, p.17-25.

VI. Ziare:

- *Cosânzeana*, anul VII, nr.1, 10 ianuarie 1923, Cluj, p.17-21.
- *Telegraful Român*, anul XLVIII, nr.137, 9/22 decembrie, 1900, Sibiu, p. 561-562.
- *Tribuna*, anul XIII, nr.59, 14/28 martie 1909, Arad, p.1-2, 3.

LA CONFIGURATION DU CHRISTIANISME AU SUD-EST DE LA TRANSYLVANIE AVEC UNE REFERENCE PARTICULIERE A LA REGION BUZĂUL ARDELEAN

Table des matières

Introduction

I. SUR LE CHRISTIANISME EN GENERAL

I.1. L'évolution et la diffusion du christianisme dans l'Empire Romaine

I.2. Des preuves archéologiques concernant l'existence du christianisme chez les Roumains

I.3. Des objets chrétiens appartenant à la secte des gnostiques chrétiens

I.3.a. Des amulettes avec des symboles gnostiques

I.4. Les trois phases de la présence des objets chrétiens sur le territoire de l'ancienne

Dacia

II. LE CHRISTIANISME DANS LA REGION DE LA TRANSYLVANIE

La région de la Transylvanie avant de l'arrivée de Hongrois et de l'établissement des Szeklers et des Saxonnnes

L'apparition et la propagation du christianisme en Transylvanie, avant l'arrivée des Hongrois et de l'établissement des Szeklers et des Saxonnnes

Des découvertes archéologiques des premiers siècles chrétiens sur le territoire de l'ancienne Dacie, avec une référence particulière à la dépression Brașov- Covasna

L'apparition des Hongrois et l'établissement des Szeklers en Transylvanie

L'apparition des saxonnnes en Transylvanie

Les Chevaliers Teutoniques

L'origine des Saxonnnes

Les Saxonnnes dans le sud-est de la Transylvanie

La propagation du christianisme en Transylvanie, après l'arrivée des Hongrois et l'établissement des Szeklers et des Saxonnnes.

III. LES RELATIONS ENTRE LES DEUX EGLISES CHRETIENNES: ORTODOXE ET CATHOLIQUE EN TRANSYLVANIE, AVEC UNE REFERENCE PARTICULIERE A LA PARTIE DE SUD-EST

L'apparition de la Réforme et ses effets dans Țara Bârsei (Pays de Bârsa)

IV. LA DEPRESSION BUZĂUL ARDELEAN

La paroisse de Sita Buzăului ayant comme fête patronale « L'Assomption de la Vierge Marie»

La paroisse orthodoxe de Întorsura Buzăului ayant comme fête patronale « Saint George »

La paroisse orthodoxe Barcani

V. LE PLURALISME CONFESIONNEL : HARMONIE OU DISCORDE?

Conclusions

Biographie

Curriculum Vitae

Déclaration

Table des matières

Annexes

DES MOTS-CLES : Christianisme, l'Eglise orthodoxe, l'Eglise catholique, La Transylvanie, Buzăul Ardelean, prêtres, dénationalisation, inquisition, conversion, l'Empire Romaine, les provinces de Dacia, les objets de culte, les saxonnes, des Szeklers, Sita Buzăului, les autorités hongroises, espionnage, peine de mort, intellectuels roumains, sacrifice, victoire.

LE RESUME DE L'OUVRAGE PAR CHAPITRES.

Le long de l'ouvrage on a réalisé l'analyse détaillée du processus de configuration du christianisme dans le sud-est de la Transylvanie, en faisant une référence particulière aux communautés de la région Buzăul Ardelean. Ce processus est étroitement lié à l'histoire du peuple roumain, des héritiers des Dace-Romains, mais aussi aux peuples qui se sont établis en Transylvanie à partir du IXe siècle. Les découvertes archéologiques effectuées sur le territoire de notre pays ont démontré le fait qu'après l'Edit de Milan de 313, le christianisme est apparu et s'est développé dans les régions de Dacia de la même manière qu'il est apparu et s'est développé sur tout le territoire de l'Empire Romain. Les liaisons commerciales et la circulation des personnes entre l'Empire et les provinces de Dacie, entre les régions réoccupées par l'Empire et Dacie intra carpathique ont mené à la propagation du christianisme. On est arrivé aussi au développement du culte par l'import des plusieurs objets chrétiens de l'Empire dans les provinces de Dacie. Les invasions des peuples barbares après 380, la régression militaire de l'Etat Romain a mené à l'isolement temporaire de la communauté chrétienne au nord du Danube jusqu'au VIe siècle. Par l'établissement des slaves sur le territoire byzantin on a créé une barrière entre les chrétiens dace-romains et l'Eglise de l'Empire, de point de vue social, politique, économique, religieux. Après la christianisation des slaves, qui se trouvaient sous influence byzantine, commence une nouvelle période du christianisme. C'est la fin de la période du christianisme dace-romain et le début de la période du christianisme roumain. Une autre étape de la configuration du christianisme dans la partie de sud-est de la Transylvanie a lieu à partir du IXe siècle (896), avec la pénétration des Hongrois en Pannonie, par les défilés des Carpates boisés de Nord. Pendant cette étape, en Transylvanie a commencé un processus de remplacement des institutions orthodoxes avec des institutions catholiques. Par les lois de l'Etat Hongrois et par la mission de l'Eglise Catholique on a tenté le remplacement de l'élément roumain avec celui hongrois et du rite oriental avec celui catholique. Avec la pénétration des Hongrois en Ardeal et jusqu'au début du XXe siècle, l'Eglise orthodoxe a été en permanence soumise à des fortes pressions proz élitistes venues tant de la part de l'Eglise Catholiques que de la part de l'Eglise Protestante.

On y a énuméré seulement quelques informations qu'on va présenter dans les chapitres suivants, pour souligner les facteurs qui, dans mon opinion, ont influencé, le long du temps, l'histoire des Roumains du sud-est de la Transylvanie, si opprimés par une historiographie roumaine qui les a négligés la plupart du temps, en faveur des approches générales ou

généralisatrices de l'espace transylvain dans son ensemble, de la Transylvanie de sud-est en particulier.

L'ouvrage a été élaboré par une étude individuelle approfondie et par la recherche scientifique du domaine et comprend les résultats:

- De l'étude et de la vaste recherche effectuée sur la littérature pertinente du domaine.
- De l'analyse des études de spécialité concernant les découvertes archéologiques sur le territoire de notre pays, qui parle de l'existence du christianisme sur les territoires de Dacia.
- Des recherches effectuées dans le cadre des Archives Nationales et dans le cadre des Archives de l'Eglise Métropolitaine Orthodoxe de Sibiu.
- De la recherche qualitative réalisée sur l'activité de communautés roumaines de la région Buzăul Ardelean.
- De l'analyse de la manière dans laquelle ces communautés sont apparues et se sont développées.
- De l'analyse du rôle que l'Eglise orthodoxe a eu dans le maintien de l'élément roumain dans la région Buzăul Ardelean.
- De l'étude du sacrifice des prêtres orthodoxes et de l'intellectualité roumaine pour la continuité de l'élément roumain en Transylvanie.

En présentant en bref la structure par chapitres, au début de l'ouvrage, **chapitre I « SUR LE CHRISTIANISME EN GENERAL »**, on a voulu développer les concepts théoriques sur l'apparition et le développement du christianisme dans les anciens territoires de Dacie jusqu'au IXe siècle et l'analyse des découvertes archéologiques sur le territoire de notre pays, comme un premier pas dans la justification de l'existence du christianisme dès les premiers siècles dans la région intra carpatique, en offrant comme exemples d'analyse des plusieurs objets à caractère chrétien. Les découvertes archéologiques indiquent le fait que le christianisme est apparu et s'est développé dans tout l'Empire Romain. L'apparition et le développement du christianisme ont été possibles grâce à la présence dans les territoires de Dacie des colons, des marchands, des militaires chrétiens, mais aussi par l'activité des apôtres, des évêques, des prêtres et des missionnaires chrétiens. C'est ainsi que s'est formé un noyau d'où ils ont émergé les premières communautés de chrétiens, qui existaient vers la fin du IIème siècle dans les centres commerciaux et les villes de Dacie. Le nombre réduit des objets chrétiens

de ce siècle n'indique en aucun cas le fait que les communautés de chrétiens n'existaient pas dans les provinces de Dacie, au contraire cela confirme le fait que la croyance chrétienne était répandue dans les provinces de Dacie. La naissance et l'évolution du christianisme dans le IIème siècle et le IIIème siècle sur le territoire des provinces de Dacie ont été en étroite liaison avec la romanisation. Pendant cette période, le christianisme était formé en spécial des couches pauvres des villes et les structures de direction des communautés chrétiennes étaient encore autoportantes.

Vers la fin du IVème siècle, la population chrétienne, qui était majoritaire, apparaît comme une grande force socialement dominante à l'intérieur de l'Empire. L'Eglise chrétienne était bien organisée comme hiérarchie.

Au début du Vème siècle, avec les invasions des peuples barbares dans l'Empire, la vie de L'Eglise chrétienne était sérieusement affectée, de nombreux évêchés/ diocèses chrétiens étant supprimés pour presqu'un siècle. Pendant cette période, le christianisme a eu le rôle sauveur pour les régions habitées par les Dace-Romains grâce au fait que, par la croyance chrétienne, qui avait commencé à être de plus en plus répandue, on avait pu garder aussi les éléments caractéristiques aux Romains, c'est-à-dire la langue, l'organisation, le mode de vie, la spiritualité. Dans la partie sud-est de la Transylvanie les formes de vie économiques d'origine romaine ont continué à exister, étant soutenues par des liaisons économiques avec l'Empire Romain. Conformément aux découvertes archéologiques , cent ans après l'abandon des provinces Dacia par la domination romaine, le processus d'évangélisation était en plein essor. De différents objets chrétiens ont été découverts: des objets utilisés pour l'office du service religieux, des amulettes, des objets qui desservaient l'entretien de la vie de culte (des lumignons, des chandeliers), des objets chrétiens d'utilisation ménagère (un récipient). Dans la partie sud-est de la Transylvanie ont été découverts de nombreux objets chrétiens comme des lumignons en bronze et en argile cuite et des supports pour des lumignons en métal. Ces objets ont été découverts dans la région de Feldioara, le département de Brasov: *des cuillères eucharistiques*, utilisées pendant la sainte Liturgie, *des accessoires vestimentaires avec des symboles chrétiens*, utilisés pour se reconnaître entre eux (la localité Szoreg), *de la vaisselle en terre cuite*, découverte dans le castrum romain de Râşnov, le département de Brasov, *un couvercle de vaisseau*, découvert à Râşnov, le département de Brasov, *une Amphore*, découverte à Sfantu Gheorghe, le département de Covasna. Tout cela a démontré le fait que la diffusion du christianisme a été réalisée d'une manière généralisée.

La présence importante des objets chrétiens indique le fait que pendant cette période il existait aussi une population nombreuse de chrétiens dans le territoire intra carpatique. Ces

objets chrétiens de facture latine, ayant des inscriptions latines, définissent une population dont le style de vie et la langue sont latino-romaines. Les objets chrétiens constituent donc l'argument suprême pour la définition du caractère dace-romain de la population du territoire intra carpatique. A cause du fait qu'une partie des objets chrétiens n'arrivaient pas partout où ils étaient nécessaires, dans les territoires intra carpathiques s'est produit la généralisation du processus de christianisation de certains objets dont la destination initiale était d'utilisation courante. Ce processus n'a pas été quelque chose d'isolé, présent uniquement dans les territoires intra carpathiques, mais il en a été un processus généralement présent dans tout l'Empire, présentant ainsi une série de caractéristiques communes. Ce processus de christianisation des objets de culte s'est déroulé à une échelle plus réduite dans les territoires de l'ancienne Dacie, en comparaison avec l'Empire Romain.

Les objets de culte chrétiens qui se trouvaient sur le territoire de la Transylvanie, tel que nous les avons déjà présentés, provenaient de deux sources : soit ils étaient importés des villes les plus importantes de l'Empire, soit ils étaient confectionnés dans les villes les plus importantes de la région transylvaine. Les sites les plus importantes de cette région étaient Buridava, Cumidava, Ramidava, Cândești etc.

Pendant le Vème et le VIème siècles, avec les invasions des Huns, la vie interne des habitants du territoire de l'ancienne Dacia s'est radicalement modifiée. La partie du sud est entrée pour une période sous la domination des Huns, ce qui a conduit à des destructions et des mouvements de population. Le territoire intra carpatique a été traversé plusieurs fois par les tribus germaniques et par conséquence l'aspect de la culture matérielle de provenance provinciale romaine a subi des transformations : la forme des vaisseaux et leur traitement ont été modifiés, de nombreux objets d'utilisation courante ou en métal ont perdu leur utilisation, la manière de vie s'est modifiée.

Les découvertes archéologiques ont démontré le fait qu'au début du Vème siècle, l'import des objets à caractère chrétien était très réduit, mais il se développe lentement jusqu'au milieu du VIème siècle: des chandeliers, des amulettes et comme des pièces vestimentaires des boucles et des pendentifs, de la vaisselle christianisée, des objets de culte, des objets de culte, des monuments chrétiens. Les objets de culte provenaient des centres importants de l'Empire tels que l'Egypte, la Syrie, l'Afrique- la Carthagène, par cela démontrant que le rituel avait une certaine orientation religieuse, mais aussi une certaine uniformisation des coutumes de culte et religieuses.

Ainsi, le christianisme du territoire intra carpatique, comme d'ailleurs de toute la province de Dacie, est apparu par l'intermédiaire des colons, des marchands, des militaires

chrétiens et s'est développé par l'activité des missionnaires, des prêtres et des Saints Apôtres qui ont activé à l'intérieur de la population de Dacie. Par l'intermédiaire de ces missionnaires qui ont initialement activé sur le territoire de Dacie de petites ou grandes communautés chrétiennes sont formées, communautés qui existaient de la fin du IIème siècle et le début du IIIème siècle dans les grandes villes, dans les centres commerciaux et marchands.

Outre les découvertes chrétiennes proprement-dites, dans la région intra carpatique de Dacia, on y ajoute des objets appartenant à la secte des gnostiques chrétiens. Le gnosticisme a été l'une des hérésies du christianisme des premiers siècles chrétiens, connaissant une forme très active pendant les IIème et le IIIème siècles. Par leur savoir, les gnostiques ont mélangé le savoir chrétien avec la philosophie et la cosmogonie du IIème et IIIème siècles, en créant ainsi une philosophie fantastique à aspect théologique et en déviant de cette manière de la morale de base révélée dans les Saintes Evangiles. Les gnostiques affirmaient que le monde n'avait pas été créé par Dieu, mais par un intermédiaire entre le monde et la divinité. Cet intermédiaire était Jésus qui n'avait pas une nature divine. Ils repoussaient les parties du Nouveau Testament où apparaissaient les éléments juifs. Parmi ces objets on rappelle les amulettes, les pierres funéraires, beaucoup d'entre elles ayant des symboles gnostiques certaines, d'autres suggérant uniquement le milieu gnostique et qui s'inscrivent dans le cadre général des amulettes et des objets gnostiques de l'Empire, la forme et le symbolisme étant ceux habituels. Ces objets chrétiens à caractère gnostique ont été découverts dans les grandes villes et les centres importants, là où l'on connaît la présence de certains orientaux mais aussi là où l'on trouve des découvertes chrétiennes proprement-dites. Le nombre des objets gnostiques découverts suggère le fait qu'il y avait des communautés tout aussi bien définies que celles chrétiennes, qui cohabitaient. Cette cohabitation démontre le fait que dans la région intra carpatique existait un christianisme puissant dès la période de la province romaine.

On observe déjà le fait que la diffusion des objets de culte sur le territoire des trois régions de l'ancienne Dacia a été liée à plusieurs facteurs tels l'existence des communautés chrétiennes, le pouvoir économique des communautés chrétiennes, les liaisons de ces communautés avec l'Empire Romain tardif et l'Empire Byzantin précoce, le caractère des objets.

On peut parler de trois phases de diffusion des objets de culte:

- Dans la première phase du christianisme, fin du IIème siècle –début du IIIème siècle, les plus importantes pièces chrétiennes provenaient de l'import, ces pièces ayant en même temps des symboles chrétiens et gnostiques. Les objets locaux de cette première phase

du christianisme sont peu nombreux. Ce sont des objets d'utilisation ménagère, qui ont été christianisés par l'application des symboles chrétiens.

- Dans la deuxième phase du christianisme, fin du IIIème siècle –début du IVème siècle, les nombre des pièces chrétiennes provenaient de l'import était significatif, la plupart provenant du sud-ouest de la région balkanique de l'Empire Romain tardif. Dans cette deuxième phase très importantes sont les objets chrétiens de provenance locale, qui indique le fait que le nombre de la population chrétienne était en permanente hausse.
- Dans la troisième phase, par rapport à la deuxième phase, les objets d'import se différencient clairement des objets locaux. Les objets de culte sont caractérisés par l'uniformité, étant presque standardisés.

En conclusion, on peut affirmer le fait que dans toutes les trois phases, le christianisme s'est développé dans les villes importantes du temps, qui sont devenues des centres principales vers lesquels ont été orientés les objets provenant de l'import mais aussi ceux de la production locale. Outre ces villes il y a eu de même les sites civils de certains castrums romains: Cumidava, Micia, etc, mais aussi certains sites – Cristesti.

Pendant cette première étape du développement du christianisme dace-romain, par l'influence de type byzantin encore en formes latines, présent dans des localités où il habitait encore une population latinophone, on a maintenu d'un part leur caractère ethnique et d'autre part, on a enlevé les faiblesses provoquées par les grandes invasions et l'interruption des relations avec l'Eglise de l'Empire.

Par l'établissement des slaves sur le territoire de l'Etat Byzantin précoce a été créée une barrière entre les chrétiens dace-romains, entre l'Eglise nord- danubienne et l'Eglise de l'Empire. Les relations économiques, sociales, politiques et ethniques se sont considérablement modifiées. Après la christianisation des slaves sous influence byzantine commence une nouvelle phase de notre christianisme, qui achève la phase dace-romaine et ouvre celle du peuple roumain.

Chapitre II « LE CHRISTIANISME DANS LA REGION DE LA TRANSYLVANIE », a suivi le développement et la présentation de l'aire de référence de l'activité du christianisme en Transylvanie dans l'acception du présent ouvrage, réalisant en même temps l'analyse de la deuxième étape de développement du christianisme dans cette région. On a présenté la manière par laquelle l'autorité hongroise avec l'Eglise Catholique, ont

voulu, dès le début, à éliminer la population autochtone, c'est à dire celle roumaine et avec elle, la croyance chrétienne de rite oriental. On a justifié en même temps l'application du contrôle de la part de l'autorité hongroise en Transylvanie, en soulignant aussi les conditions d'établissement de ce moyen efficace de contrôle.

Après la retraite de la domination romaine de Dacia, de différentes formations politico-administratives ont continué à exister sur tout son territoire. La région du centre d'antan de l'ancien royaume Gète-dace reçoit environ le IXème siècle le nom de Transylvanie, c'est- à -dire le pays d'outre- bois, cela étant une dénomination d'origine latine. Une autre dénomination de cette région est celle de "Ardeal". En ce qui concerne l'origine de la deuxième dénomination "Ardeal", on a plusieurs sources.

L'origine thrace- le passage d'une épître du roi Ioan al Cazarilor vers le rabbin Chasdai, qui disait en latin: "Surge abi terram Rudelam et terram Ardil, ecce dedi pavorem tui in cor eorum ".

Une autre source est celle conformément à laquelle un fils de Vulcan était connu dans les vieilles traditions grecques sous le nom d' „Ardalos ».

Une autre origine du mot "Ardeal" serait celle hongroise "Erdely», qui signifie le bois, le bois du roi.

Le mot d'*Ardeal* est entré dans le patois du peuple roumain avant 1390, cela étant prouvé par les documents slavo-roumains, où la dénomination *Ardealul* apparaît en 1432 dans la forme Erudelu (1432) etc.

Le peuple roumain de Transylvanie, de même que celui de Moldavie et celui de Tara Romaneasca, est l'héritier d'un peuple dont l'histoire remonte plusieurs siècles avant notre ère, c'est- à -dire pendant la période des populations Gète-dac, des tribus nord-thraces, dont parlent les écrivains antiques. Ce pays a été habité depuis toujours par le peuple roumain, comme un peuple résulté de l'union dace-romaine. La population dace-romaine a continué à vivre dans les régions anciennes, sans émigrer, donnant naissance ainsi à des communautés villageoises propres sur le territoire de Dacia, étant de ce point de vue une preuve éloquente de la continuité ininterrompue de l'héritage Gète-dac vers les dace-romains et de ceux-ci vers les Roumains. Ce plateau central d'autrefois de Dacia va recevoir au IXème siècle le nom de Ultra-Silvam, c'est- à - dire le pays d'outre-bois ou la Transylvanie, qui en langue hongroise est l'équivalent pour Erdely.

Le sud-est de la Transylvanie s'intègre aux réalités transylvaines d'organisation religieuse, même si des preuves complètes ne confirment pas l'existence d'un évêché ou d'un diocèse, mais, certainement, on peut supposer qu'il y a eu des formes de coagulation

ecclésiastique. Cela d'autant plus que dans la région ont été identifiées dans les VIIIème –IXème siècles certaines formes d'organisation politico-institutionnelles.

Parmi les découvertes archéologiques des premiers siècles chrétiens dans la dépression Brasov-Covasna, on donne quelques exemples:

- Un lumignon, découvert dans la localité Feldioara, département de Brasov, datant des IVème-Vème siècles
- Un lumignon, découvert à Mercheasa, département de Brasov, datant des IIIème-IVème siècles
- Un pot découvert à Râşnov -Cumidava, département de Brasov, datant du IIIème siècle
- A Târgu Secuiesc, dans le département de Covasna, a été découverte une amphore datant du VIème siècle
- A Poian, dans le département de Covasna, a été découvert un pot/ une marmite, datant du VIème siècle
- A Poian, dans le département de Covasna, a été découvert un pot, datant du VIème siècle
- Une autre découverte archéologique très importante a eu lieu dans la région Crasna, commune Sita Buzăului, département de Covasna, commune qui jusqu'en 1968 a fait partie du département de Brasov. Dans cette localité a été découvert en 1840 un trésor provenu, le plus probablement, d'une tombe.
- A Sita Buzăului, département de Covasna, ont été aussi découvertes en 1887, 15 barres en or marquées avec des symboles chrétiens.

Toutes ces découvertes archéologiques prouvent l'existence du christianisme sur le territoire de la Transylvanie dès les premiers siècles.

La deuxième phase de propagation du christianisme est étroitement liée à l'arrivée des Hongrois en Transylvanie, à partir du IXème siècle. L'autorité de la royauté sur les parties centrales et orientales de l'espace intra carpathique a été pourtant plutôt formelle pendant les XIème- XIIème siècles. La royauté hongroise va profiter d'autres éléments ethniques pour s'imposer dans la région, c'est-à-dire des Petchenègues et surtout des Széklers qu'ils y établissent dans les XIIème- XIIIème siècles. Dans les parties orientales de l'espace intra carpathique, après la poussée des Széklers par la royauté hongroise dans la bordure intérieure

des Carpates Orientaux, s'est produit, en temps, le processus d'assimilation à la population d'ethnie hongroise de la population autochtone roumaine. Les priviléges et les libertés accordés aux des Szeklers par la royauté, leur forme d'organisation profondément militaire, ont constitué d'autres éléments et – en même temps des instruments – de ce processus ethno-démographique.

Le processus proprement dit, d'assimilation à la population d'ethnie hongroise des Roumains de la région a continué jusqu'à nos jours et il est encore en déroulement, étant la conséquence de l'existence du bloc ethnique szekler privilégié constitué ici pendant le Moyen Age développé et au début de l'époque moderne et d'une politique menée dans ce sens par certains cercles. Les Szeklers vont définir, entre les XIIIème- XIVème siècles, comme forme d'organisation territorial-politique et militaire l'institution scaunală (Le siège), empruntée des Romains pas seulement par eux, mais aussi par les Saxons colonisés par la royauté hongroise à leur place. Les premiers sièges szeklers et en même temps le mieux organisés sont- pas par hasard- ceux de Odorhei et Mures, situés à l'ouest du territoire habité par les Szeklers (appelé ensuite génériquement la région Szeklers), indiquant ainsi la direction de laquelle les Szeklers pénètrent dans les parties de orientales de la Transylvanie. L'établissement des s dans le sud de la Transylvanie peut être daté approximativement entre les années 1100-1150. La terre colonisée par les s au début du XIIème siècle constituait aussi la douane/ limite de l'occupation hongroise. Ce territoire est passé, environ au milieu du XIIème siècle, de la possession des Szeklers à celle des Saxons.

Auprès des Szeklers apparaissent aussi les Saxons, dont on parle dans les papiers émis par Bela IV à la faveur de l'Archevêché de Strigonoiu, par lesquels on lui reconfirme une série de revenus offerts par les fondateurs du royaume: “ qu'ils aient aussi le droit- on précise- de ramasser des dîmes des revenus royaux, de la part des s et des Roumains, des dîmes constituées de bétail grand, petit et toute sorte d'animaux, excepté la donation de terre des Saxons, mais ayant le droit de percevoir des Roumains de n'importe où et de n'importe qui, les dîmes habituellement payées dans le royaume de la Hongrie.”

Les Saxons constituaient le deuxième élément qui devait desservir les plans du royaume hongrois. Dans ces territoires, les Saxons ont trouvé une autre population, c'est-à-dire les Roumains qui étaient établis dans leurs vieilles organisations. Il paraît que les colons saxons se sont établis près des sites des Roumains, recevant ultérieurement de la part du pouvoir royal certains territoires des Roumains, qu'ils devaient utiliser avec ceux-ci. Le premier qui parle de cette présence d'une population indigène en Transylvanie est le notaire anonyme du roi hongrois Bela. En parlant de la conquête de la Transylvanie, il indique le fait que le chef de tribu hongrois Tuhutum a trouvé sur ces territoires les Roumains et les Slaves. Si les Hongrois

sont entrés par force sur les terres du sud-est de la Transylvanie, les Saxons y ont été amenés, en leur garantissant plusieurs priviléges et droits.

Les colons saxons établis en Transylvanie étaient de croyance catholique. De ceux-ci, l'Eglise catholique percevait la dîme (decima). Les Saxons avaient une organisation laïque et ecclésiastique propre. La croyance catholique des Saxons est plus ancienne que celle laïque. En ce qui concerne Tara Barsei, le pape Honoriu III y réglemente en 1219 l'organisation religieuse des Saxons. Conformément à cette réglementation, les communautés catholiques saxonnes locales n'étaient pas dans la subordination de l'évêché de Transylvanie, mais elles avaient un doyen propre, l'intention étant de créer un nouvel évêché dans Tara Barsei.

Auprès de Szeklers et de Saxons, en 1211, le roi Andrei II/André II appelle les Chevaliers Teutons du Pays Saint pour venir peupler Tara Barsei. Le roi de Hongrie colonise deux territoires, baptisés roumains d'après le nom de rivières, pour être protégés. L'un défend le pas de Buzau, par le défilé de Bran, l'autre le pas Olt – Turnu Rosu.

Si les colons saxons de Transylvanie étaient en étroite liaison avec la royauté, les chevaliers teutons étaient conduits par le grand maître qui avait sa résidence dans un autre pays et qui n'était pas soumis au roi de Hongrie. L'ordre des chevaliers teutons, comme les autres ordres militaires, était soumis au pape de Rome.

Conformément au don élaboré par le roi hongrois, les teutons ont eu le droit de pouvoir construire au début des cités uniquement en bois, ultérieurement on leur a permis de construire des cités en pierre. Par un ordre de 1231 on apprend que les teutons ont construit cinq cités puissantes. On ne connaît pas précisément les cinq cités mentionnées dans le document, mais on a lancé plusieurs hypothèses là-dessus.

Même si les teutons étaient bien vus, le roi hongrois craignait ces chevaliers qui, par leur établissement, pouvaient donner naissance à une nouvelle pouvoir rivale. En profitant des prétentions des teutons de ne pas se soumettre à l'évêque royal, le roi Andrei a retiré la concession faite. Par conséquence, les teutons ont été bannis de Tara Barsei et de leur œuvre se sont servis plus tard les Saxons qui ont mis les bases dans cette région de la "Ville de la Couronne", c'est-à-dire Kronstadt- l'actuelle métropole de Brasov. Près de Brasov, les teutons ont construit une cité fortifiée à Tartlau- Prejmer; de même à Rosenau- Rasnov et dans la région Buzaul Ardelen – Cetatea Crucii/ La Cité de la Croix, qui avait comme rôle la protection du défilé qui faisait la liaison avec Tara Romaneasca par l'intermédiaire de ce deux catégories de colons apparaissent les premières villes de Transylvanie du sud-est.

Par l'établissement des Saxons en Transylvanie, on a créé de nouvelles conditions de droit constitutionnel, est née une autre vie politique, ont apparu de nouvelles notions de maison-

ménage, la manière de vivre de notre peuple a changé d'une certaine manière. Mais notre peuple a emprunté aussi aux Saxons de sa culture ancienne, tout cela étant nécessaire aux Saxons dans le moment de leur établissement dans une région inconnue.

Apres la conquête de la Transylvanie par le royaume hongrois, au-dessus des anciennes formations politiques roumaines ont été créées de nouvelles unités administratives. Un processus de remplacement des institutions orthodoxes avec des institutions catholique a été démarré. Et dans ce contexte, après l'apparition des évêchés de rite catholique, l'organisation ecclésiastique de rite orthodoxe des Roumain a continué, les nouvelles "institutions" s'établissant dans d'autres endroits. La prépondérance ethnique roumaine et le facteur de résistance face à la politique du royaume féodal hongrois montre pour quelle raison la Transylvanie a continué de garder son individualité sous rapport ethnique, politique économique et cléricale. La résistance des croyants roumains orthodoxes de Transylvanie à de nombreuses pressions est due à une hiérarchie cléricale consolidée, puissante, qui guidait ses croyants.

La domination hongroise s'est servie de l'Eglise catholique, en désirant d'effacer par son intermédiaire toute une nation de Roumains et faire disparaître ainsi l'origine du peuple roumain par le remplacement de la croyance orthodoxe avec celle catholique.

L'histoire de la Transylvanie est le plus clair exemple de cohabitation de plusieurs peuples, ayant des traditions, des langues, des origines et des religions différentes, mais qui ont vécu dans les mêmes conditions sociales- économiques.

Chapitre III “ Les relations entre les deux églises chrétiennes: Orthodoxe et Catholique en Transylvanie, à référence particulière à la partie du sud-est”, présente le rôle et les objectifs de la domination hongroise, qui, par l'intermédiaire de l'Eglise catholique a eu comme but l'élimination de l'élément roumain et de la croyance chrétienne de type oriental , en réalisant ainsi un système stratégique bien organisé par des lois, et comprend les résultats de la recherche réalisée sur ces lois.

Pendant les XIIIème- XIVème siècles, ayant le support des rois hongrois, l'Eglise de Rome commence à édifier en Transylvanie des évêchés et à envoyer des missionnaires dans les pays qu'ils voulaient conquérir. Là-bas, les Roumains étaient considérés « schismatiques » et ils n'avaient qu'une seule missions: travailler la terre et ramasser les fruits de leur travail pour les oppresseurs.

Les premiers siècles de l'existence du royaume hongrois une étroite liaison fraternisation s'était créée entre l'Eglise catholique et l'Etat Hongrois. Cette liaison devient de

plus en plus intime, arrivant à son apogée pendant la domination Arpadienne, mais aussi sous domination Angevinne. L'Eglise catholique bénéficie de plus en plus de droits qui leur confèrent une grande puissance laïque/ profane dans la vie publique de l'Etat Hongrois. Le clergé catholique - archevêques, évêques, moines- exerçait son influence aussi dans les assemblées législatrices, ayant, surtout dans les premiers siècles de la royauté hongroise, une influence écrasante. Il était consulté dans les cas de jugement prononcés par le roi.

Par les lois émis des rois hongrois tels Andrei/ André II et Louis, les papiers notariaux étaient rédigés par des prélats catholiques à l'enclos des couvents ou des églises.

Un autre pouvoir dont bénéficiait le clergé catholique était celui judiciaire, qu'il exerçait dans les tribunaux diocésains formés en Hongrie. La présidence du tribunal pouvait être attribuée seulement aux personnes de nationalité hongroise.

Une autre loi à la faveur des catholiques était celle conformément à laquelle les foires pouvaient dérouler à l'enclos des couvents catholiques.

Par les lois émises, les rois hongrois ont essayé, depuis toujours, d'aider la propagande catholique surtout en Transylvanie, car la plupart des habitants de cette région n'était pas catholique, mais c'était le peuple roumain, qui était orthodoxe. Les Roumains pouvaient bénéficier des priviléges et des rangs de la part du royaume uniquement en entrant au sein de nation hongroise et la seule voie était de rejoindre le catholicisme. Ceux qui voulaient garder leurs biens ou passer au rang de la noblesse, devaient abandonner leur loi orthodoxe en faveur de la loi catholique, pour pouvoir bénéficier de priviléges.

Les terres des Roumains sont devenues des domaines de l'Eglise Catholique, avec le début de la conquête hongroise en Transylvanie. Etant habitués avec les barbares, les Roumains se sont retirés du chemin des Hongrois lorsque ceux-ci ont commencé à assaillir de Tisa, pénétrant en Transylvanie où, peu à peu, ils ont conquis ce territoire. Les Roumains ont pensé que, comme dans le cas des peuples barbares, les Hongrois vont passer plus loin. Mais ce qu'ils ont pensé n'avait pas de correspondant dans la réalité parce que, jusqu'à la fin du XIème siècle, les Hongrois ne sont pas du tout partis, au contraire, ils ont conquis de nouveaux territoires. Dans cette situation, les Roumains se voient obligés de cohabiter avec les Hongrois, mais leur seul mécontentement est que ces envahisseurs avaient accaparé leurs domaines.

De nombreux Roumains de Transylvanie, étant soumis à la propagande catholique, qui réjouissait de l'appui de la royauté, sont entrés avec les terres qu'ils possédaient, dans la possession de la hiérarchie catholiques. Ainsi, les Roumains deviennent des serfs de l'Eglise Catholique hongroise sur leurs anciennes propriétés, qui deviennent alors des domaines de l'Eglise Catholique. A partir de 1255, Tara Barsei entre en possession des Saxons, qui eux aussi

étaient catholiques, mais laïques, étant soumis, de point de vue administratif, à l'archevêque de Strigoniu. Outre leur rôle stratégique, les Saxons avaient comme obligation de la part de l'autorité hongroise de déterminer les Roumains orthodoxes avec lesquels ils cohabitaient se convertir au catholicisme.

Il commence donc une campagne de persécution des Roumains orthodoxes de la région Barsei, campagne menée par les rois hongrois à la demande des papes de Rome. Cet abus a stimulé de nombreux nobles roumains de se convertir au catholicisme pour garder leurs titres nobiliaires et les biens matériels. Beaucoup d'entre eux travaillaient sur les terres des nobles roumains, qui s'étaient convertis au catholicisme et qui étaient obligés maintenant, à la demande des prêtres catholiques, à renoncer à leur croyance orthodoxe et passer eux-aussi au catholicisme. Les Roumains qui en refusaient, soit ils étaient bannis des domaines des nobles, soit ils étaient durement persécutés.

L'Eglise Catholique s'est comportée, de point de vue confessionnel, comme un maître avec les Roumains, parce que les catholiques ont reçu de la part du roi hongrois des droits sur des domaines abusivement confisqués des Roumains. Dans ce processus de conversion, L'Eglise Catholique s'est servie des voïvodes roumains qu'elle achetait avec des actes de noblesse. L'Eglise Catholique se servait de tous les moyens possibles, étant aussi aidée des lois émises par les rois hongrois, pour contraindre les Roumains. Le règne de Stefan a été la période la plus difficile pour les Roumains de Transylvanie, qui devait faire face à la propagande catholique du pape Inocentiu III.

La dîme que les Roumains devaient à L'Eglise Catholique a été établie par deux diplômes du roi Bela IV en 1256 et 1263, par lesquels on précisait le droit de l'archevêque de Strigoniu de recevoir la dixième partie de l'impôt qui, habituellement, était payé au roi hongrois et que les Roumains payaient partout dans le royaume hongrois dès la période des premiers rois hongrois. Pourtant, les Roumains orthodoxe payaient ainsi moins de dettes que les catholiques, qui étaient obligés de payer, outre la dîme due à l'archevêque de Strigoniu, la dîme pour leur église zonale. Avec l'arrivée des Serbes en Hongrie, le sort des Roumain de Transylvanie est, un peu, changé en bien. Ayant de l'influence à la cour royale, les Serbes convainquent Matei Corvin de prendre une série de mesures favorables pour la vie cléricale des Roumains. Parmi les mesures prises à la faveur des Roumains on rappelle aussi l'exonération du paiement de l'impôt clérical. En ce qui concerne cette l'exonération de l'impôt, plusieurs lois ont été données: la Loi nr. V de 1481- articles 3 et 4; la Loi nr. II de 1495- article 45. La Loi de 1495 n'est pas appliquée pour longtemps et cela à cause du fait que le roi Vladislav ordonne aux

Roumains, par un diplôme, en 1498, de payer de la dîme au clergé catholique et en 1500 il ordonne, spécialement aux Roumains, de payer de la dîme à la capitale catholique d’Alba.

Ces dîmes étaient perçues d’une manière abusive par les prêtres catholiques, qui se réjouissaient de la protection du pape. Les Roumaines ne donnaient pas volontairement ces dîmes à l’Eglise Catholique, mais ils y étaient obligés, les temps troubles permettant aux prêtres catholiques de faire ce qu’ils voulaient avec les serfs roumains. Le diplôme de roi Vladislav, de 1498, par lequel on ordonne aux Roumains de payer la dîme, a été possible grâce au fait que l’Eglise Catholique, qui était accoutumée à vivre en luxe, passait par une crise financière majeure. Même ayant tant de difficultés, les Roumains ne renonçaient pas à leur croyance par la conversion au catholicisme.

Les Roumains orthodoxes, qui étaient nombreux en Transylvanie, ont attiré l’attention des papes, qui voulaient à tout prix soumettre les Roumains et détruire la croyance orthodoxe et le rite oriental.

Le premier pape qui a montré son désir de détruire les orthodoxes de Transylvanie a été le pape Inocentiu III, qui commence l’action en masse de conversion au catholicisme des schismatiques et des hérétiques de Hongrie et de Transylvanie. Le premier pas était la création d’un évêché catholique en Transylvanie, qui comprenaient tous les couvents grecs du royaume hongrois, à la direction desquels étaient investis des abbés latins. C’est à ce moment-là qu’on prend plusieurs décisions contre les orthodoxes de Transylvanie : pendant le synode de 1205 de Lateran on a interdit l’existence des évêques orthodoxes auprès de ceux latins ; pendant le synode de Szabolcs, en 1092, le roi Ladislau demande que les personnes qui ne tiennent pas le rite oriental à partir du Carême soient punies et Coloman, dans la loi oblige, dans la loi 73, à respecter le rite oriental en ce qui concerne les funérailles. En 1232, le pape Grégoire IX envoie l’évêque Jacob comme légat apostolique en Hongrie pour convaincre le roi de détruire les schismatiques de son royaume. En 1279, les prêtres catholiques, convaincus par le pape, se réunissent à un synode à Buda, où ils interdisent aux orthodoxes de prêcher le culte public. L’année prochaine, en 1280, le roi hongrois prend son engagement, devant le légat papale, de respecter ses promesses et de faire bannir les hérétiques et les schismatiques du royaume. En 1299, le pape Bonifaciu VIII demande à l’archevêque Georges de Strigoni de démarrer l’inquisition dans le royaume de la Hongrie pour détruire les hérétiques et les schismatiques. En 1301, le pape demande de l’aide au roi de la Bohême, qui devait aider l’archevêque de Strigoni dans le déroulement de l’inquisition, en motivant que cette aide ne pouvait pas être reçue du royaume hongrois, qui était ruiné par suite des combats portés avec les Cumans, les

Ta tars et les schismatiques. En 1307, on apprend que le cardinal Gentini est l'émissaire du pape Clément V en Hongrie et Cumania pour détruire les schismatiques.

En 1327, le pape Jean XXII envoie des inquisiteurs dans la partie sud de la Transylvanie, pour écraser les orthodoxes et qui avaient la mission de déterminer les officialités du temps de leur offrir de l'aide dans ce sens. Pour cela, le pape Jean XXII envoie deux lettres avec le même contenu, l'une adressée au comité Solomon de Brasov, l'autre au voïvode Toma de Transylvanie. De la lettre du pape Jean XXII on apprend qu'en 1328 l'activité de ces moines dominicains a été couronnée de succès. Mais ils n'ont pas pu se réjouir pour longtemps de ce succès, parce que leur avarice pour l'argent a provoqué la révolte des Roumains, qui ont commencé à les chasser. En 1345, pendant le temps du pape Clément VI, en Transylvanie, l'inquisition était conduite par Antonio Spoleto, qui appartenait à l'ordre des franciscains. Cet inquisiteur avait appris la langue des Roumains, croyant que par cette modalité il pourrait dérouler plus facilement sa mission. Pour venir à l'encontre de l'inquisition, le pape envoie en 1348 d'autres ordres de moines de la Hongrie dans les régions transylvaines. En 1366, le roi hongrois, à l'insistance du pape Inocentiu, demande que tous les prêtres schismatiques, avec leurs familles et richesses, soient bannis de Transylvanie.

Les Roumains du sud bénéficiaient de l'aide des frères roumains de Munténie, luttant ainsi contre l'inquisition. En 1369, Vlaicu Voda, en passant avec son armée en Transylvanie, brûle jusqu'aux fondations le couvent catholique Saint Nicholas de Talmaci, échappant ainsi les Roumains orthodoxes des environs de Brasov et Sibiu de la propagande catholique. Toutes ces actions contre les catholiques du sud de la Transylvanie déterminent le roi Louis d'intensifier les persécutions et les oppressions.

En 1374, le pape a fondé un évêché roumain de rite latin. De cet évêché appartenaient tous les prêtres roumains, parce que les Roumains ne pouvaient pas accepter les prêtres hongrois.

En 1399, le pape Boniface IX publie les indulgences, pour déterminer les orthodoxes qui vivaient à Brasov et qui étaient très nombreux, de se convertir au catholicisme. En 1410, l'héritier de Boniface IX, le pape Jean XXII, fait connaître au nonce papal, par une lettre, que le nombre des orthodoxes de Brasov est en continue hausse.

La propagande catholique a fixé son attention sur les nobles roumains et c'est ainsi qu'il commence un important processus de conversion au catholicisme des nobles roumains. Par ce processus, l'Eglise Catholique avait l'impression que la population de Roumains qui travaillaient sur les terres de ces nobles va suivre l'exemple de leurs maîtres et vont embrasser, eux-mêmes, la croyance catholique. L'Eglise Catholique contraignait dans de diverses formes

les nobles pour les convertir au catholicisme. On arrivait jusqu'à ce que les personnes de souche noble qui ne voulaient pas renoncer à leur croyance orthodoxe soient dépossédées de leurs biens par le roi hongrois. En ce qui concerne cet aspect, nous avons plusieurs exemples de familles de nobles roumains qui, n'acceptant pas de renoncer à leur croyance orthodoxe au détriment de celle catholique, ont perdu leur fortune: à Fagaras, la famille des princes Lupsa et Vlad de Ucea; les princes Costa et Stanciu de Rausor et Serel; le noble roumain Bogdan, le fils Mihai de Porecea.

En 1437, le pape Eugène IV envoie de nouveau un groupe de moines ayant en tête un légat, pour prêcher aux limites de la Transylvanie. De la lettre de l'archevêque de Strigoni, de 1438, adressée au pape Eugène IV, on apprend que l'inquisiteur Jacob de Marchia avait réussi à convertir aussi au catholicisme quelques schismatiques de Transylvanie. En 1440, le pape conseille les moines franciscains-minoriti - de fonder de nouveaux couvents aux limites de la Transylvanie, pour pouvoir attirer encore plus de schismatiques vers la croyance catholique. En 1442, le pape Eugène IV envoie Dionise comme inquisiteur, dans la région transylvaine. Après deux années, environ vers les années 1443, le pape Eugène IV envoie Fabien à l'aide de l'inquisiteur Dionise. Fabien est nommé par le pape inquisiteur pour la Hongrie, la Bosnie, la Moldavie, la Bulgarie, La Serbie, la Slovénie et en 1444 pour Tara Romaneasca.

La propagande catholique de racolage des orthodoxes vers le catholicisme a commencé avec l'arrivée des Hongrois en Transylvanie et est arrivée à son comble environ 1699, avec la fondation de l'Eglise grecque- catholique pendant l'évêque Atanasie Anghel. Beaucoup de prêtres orthodoxes qui ont vécu en Transylvanie ont été soumis à l'inquisition et aux persécutions venues de la part des catholiques, de nombreux martyrs montés au Royaume de Dieu provenant des prêtres orthodoxes. En ce sens, on a quelques exemples: dans le XVème siècle, un évêque orthodoxe est venu en Transylvanie, pour ordonner et établir des prêtres dans les communautés orthodoxes. Cet évêque s'appelait Jean et réjouissait d'une grande appréciation parmi les orthodoxes de Transylvanie.

Vers la fin du XVème siècle et le début du XVIème siècle, la réforme arrive aussi en Transylvanie. Cette réforme religieuse se propage dans les rangs de la population de Szeklers et de Saxonnes. Les idées réformatrices apparues en Allemagne par la contribution de Martin Luther font leur apparition en Transylvanie parmi les Saxonnes. Un autre axe de la réforme s'est propagé parmi les nobles hongrois. Il s'agit de la religion calviniste comme religion reçue dans la Diète d'Aiud, en 1564. Parmi les Szeklers et la population hongroise plus pauvre s'est répandue la religion unitarienne, reconnue comme religion reçue dans la Diète de Turda, en 1568.

La réforme est entrée en Transylvanie vers la fin du XVème siècle et le début du XVIème siècle et a représenté un grand coup pour l'Eglise Catholique, qui perdait à ce moment-là le rôle de religion dominante en faveur du calvinisme, qui devient religion officielle d'Etat. Même si l'Eglise Orthodoxe comprenait la grande partie des habitants de Transylvanie-qui étaient Roumains-, elle est restée pourtant une religion tolérante. C'est à ce moment qu'il apparaît la propagande des quatre religions réceptes d'attirer les Roumains vers l'une d'entre elle. Les Saxons, qui étaient maintenant des luthériens, ont essayé de convaincre les Roumains du sud de la Transylvanie de renoncer à leur croyance en faveur de celle luthérienne. L'attention des Saxons est ciblée alors sur la population jeune de Roumains. En 1559, le conseil de la ville de Brasov a décidé qu'il fallait enseigner le catéchisme luthérien dans les écoles roumaines qui fonctionnaient dans le cadre des églises orthodoxes. Ce mouvement réformateur venu de la part des Saxons pour les Roumains n'a eu aucun résultat, parce qu'aucune communauté roumaine n'est passée au luthéranisme. L'autre axe de la réforme, le calvinisme, a lutté aussi pour contraindre les Roumains de se convertir à leur religion. Ayant le support de la noblesse hongroise, dans leur mission de propagation de la réforme au sein des Roumains, les calvinistes se sont servis des mêmes principes utilisés par l'Eglise Catholique avec l'arrivée des Hongrois en Transylvanie. Il y avait une étroite liaison entre le politique et le calvinisme, les deux poursuivant les mêmes buts, la dénationalisation des Roumains orthodoxes par leur conversion et appartenance à la population hongroise. Une autre modalité de propagande calviniste est l'impression/la publication des livres avec des enseignements calvinistes: Palia de Orastie, en 1582 et Le catéchisme calviniste, 1648.

Comme conséquence de l'instauration de la domination des Habsbourg, le catholicisme reprend sa place comme religion d'Etat en Transylvanie. Avec cet épisode recommence la propagande catholique de conversion des Roumains au catholicisme. En étant consciente du fait qu'on ne pouvait pas parler d'une reconversion au catholicisme des luthériens, des calvinistes, des unitariens, l'Eglise Catholique s'est, évidemment, orientée vers les Roumains orthodoxes. Par suite de l'accord avec l'autorité Habsbourg, l'Eglise Catholique visait la conversion au catholicisme des Roumains, qui représentaient la grande partie des habitants de Transylvanie, dont le nombre dépassait toutes les autres nations rassemblées. Par cette réalisation, ils auraient pu dominer les réformés, qui occupaient les principales fonctions de direction dans la Diète et les hauts dignitaires. En 1698 apparaît le manifeste adressé aux prêtres roumains, dans lequel on précise que seulement les prêtres qui accepteront les quatre points florentins présentés par l'Eglise Catholique vont bénéficier des mêmes priviléges que les prêtres et l'Eglise Catholique : reconnaître le pape comme autorité suprême de toute l'Eglise ;

l'eucharistie avec azymes, le Saint Esprit provient aussi du Fils, l'existence du Purgatoire, comme point intermédiaire entre le Paradis et l'Enfer, comme lieu purificateur. Par suite de cette propagande, 38 archiprêtres ont signé un acte rédigé en roumain, le 7 octobre 1698, par lequel ils déclaraient qu'ils s'unissaient avec l'Eglise de Rome.

Le mouvement réformateur de l'Eglise Catholique a été aussi influencé par des facteurs économiques et politiques, mais le plus important facteur indiqué par les réformateurs est la Providence. La réforme a été acceptée par les nouveaux Etats, qui repoussaient le concept d'Eglise Universelle, terme assommé par l'Eglise Catholique et par l'intermédiaire duquel l'Eglise Catholique arrogeait le droit de juridiction sur les nouveaux Etats, mais aussi sur leurs leaders. A l'apparition de la réforme a contribué aussi la corruption existante à l'époque dans l'Eglise Catholique. La plupart des prélat de l'Eglise Catholique vendaient des indulgences aux croyants. Dans les instances cléricales, la liberté s'achetait et se vendait à l'argent. Les prêtres catholiques, étant plutôt intéressés de l'aspect matériel, négligeaient leurs fidèles.

En Allemagne, Martin Luther a été l'initiateur de la réforme, un Etat à l'intérieur duquel la vente des indulgences était à la mode. Par son savoir réformateur, Luther a critiqué les abus de l'Eglise Catholique, attaquant l'autorité suprême du pape, tant de point de vue clérical que de point de vue politique. Les principaux points dans la théologie de Luther étaient "sola fide", c'est-à-dire la justification par croyance et "sola scriptura", La Sainte Ecriture étant la seule autorité pour le salut/ la rédemption des pécheurs. Après la mort de Luther, en 1546, la réforme a été continuée par son ami Melanchthon.

A Brasov, la réforme s'est consolidée à partir de 1541, après la mort de Lukas Hirscher, le juge de Brasov, qui était un grand partisan de l'Eglise Catholique. En 1542, l'Eglise des Saxons de la cité de Brasov, à présent l'Eglise Noire, adopte toutes les directives de la réforme, c'est-à-dire toutes les messes religieuses évangéliques. Tous ces changements d'ordre religieux sont acceptés par le magistrat de la cité de Brasov. Par les sermons des réformés saxons, la couche sociale saxonne va retenir l'appel à la justice et l'égalité sociale, va comprendre que toute l'essence religieuse va se réduire au contact direct des fidèles avec la divinité. Après la fin couronnée de succès de la réforme dans l'Eglise saxonne, sa direction est confiée à Honterus. Au début de 1543, Johannes Honterus publie le volume "La réforme de l'église de Brasov et de tout le Pays (Tara) Barsei". Ce volume attirait l'attention sur le fait que la Bible est la base du savoir chrétien, c'est pourquoi les inspections réalisées dans les églises des Saxons de Tara Barsei avaient pour but de vérifier si les employés de l'église sont de bons connasseurs du savoir chrétien. La réforme de Honterus avait à la base le règlement de l'église de Wittenberg ; la langue allemande a été introduite dans le service liturgique et s'est répandue chez les

habitants saxons de Tara Barsei. La diffusion de la Réforme parmi les Saxons de Tara Barsei va apporter d'importants progrès en plan religieux, mais aussi en plan culturel et social. En 1547 apparaît le «Règlement clérical de tous les Saxons de Transylvanie», à partir de ce moment les Saxons devenant en unanimité luthériens. A partir de 1572, Biertan deviendra le siège de l'évêque luthérien. Les Saxons de Tara Barsei payeront de suite la dîme cléricale, sa valeur étant établie en 1610 par l'autorité régionale à une somme fixe qui sera reçue annuellement et qui restera invariable jusqu'en 1770. La plupart des prêtres des paroisses réformées de Tara Barsei faisaient leurs études au lycée de Brasov, fondé par J. Honterus en 1541. Les prêtres réformés qui ont activé dans les paroisses saxonnes de Tara Barsei étaient des gens cultes, ayant des études importantes et qui étaient les représentants d'une nation qui appréciait la culture. La situation matérielle des prêtres évangéliques de Tara Barsei était vraiment meilleure en comparaison avec les revenus des autres habitants. Les Saxons ont eu aussi un important avantage, celui que leur peuple et leur confession étaient identiques, tous les Saxons étant convertis au luthéranisme.

La réforme religieuse de Brasov, comme on l'a déjà précisé, n'a pas visé uniquement les Saxons, mais aussi les communautés de Hongrois de Tara Barsei, qui dépendaient, de point de vue administratif, du conseil de la ville de Brasov. Il s'agit des communautés de Hongrois qui étaient établies dans les localités situées près des cités de frontière : Bran, Codlea, Halchiu, qui avaient la mission de protéger et défendre la frontière des envahisseurs et des populations avoisinées. Les pasteurs hongrois de Tara Barsei apparaissaient sous le nom de chapelains, étant soumis au pasteur des Saxons de Brasov et de point de vue administratif sous la juridiction du conseil de la ville de Brasov. Le conseil de la ville de Brasov envoyait dans les communautés de Hongrois des pasteurs d'origine allemande, qui prêchaient dans le cadre du service divin dans la langue allemande. Il paraît qu'il a existé de la part du conseil de la ville de Brasov, en parallèle avec la réforme, une campagne de germanisation de ces communautés de Hongrois. Prend naissance ainsi une lutte pour l'obtention de l'indépendance des communautés de Hongrois de Tara Barsei contre l'église réformée saxonne. Par conséquent, en 1842 est fondée la société des pasteurs hongrois adeptes de la confession augustine. Les membres fondateurs de cette association ont été les pasteurs hongrois qui professraient à Brasov, mais aussi dans les dix villages qui appartenaient à Brasov, le but de cette association étant celui de garder l'identité nationale des Hongrois face à la propagande de l'église saxonne.

En 1844, les membres de l'association avancent un mémoire à la direction administrative de Sibiu, par l'intermédiaire duquel les pasteurs hongrois, représentants de la communauté hongroise, se plaignaient à la direction régionale des injustices reçues de la part de l'église

saxonne de Brasov. Cette pétition a été repoussée par la direction régionale de Sibiu. En 1847, les pasteurs hongrois de Tara Barsei ont eu le droit d'utiliser officiellement la dénomination de "pasteurs", mais cette dénomination ne leur offrait pas les mêmes priviléges dont bénéficiaient les pasteurs saxons de Tara Barsei.

En 1874, les représentants de la communauté hongroise ont décidé, en unanimité, à l'assemblée de Brasov, la fondation d'un archiprêtre évangélique hongrois indépendant, comme structure représentative de la communauté hongroise de Tara Barsei et son détachement de l'église évangélique saxonne. Par suite d'une enquête menée par le Ministère des Cultes on a décidé la fondation d'un archiprêtre de langue hongroise, qui se trouvait sous la juridiction du consistoire principal saxon et l'on a repoussé la fondation d'un diocèse indépendant de langue hongroise.

En conclusion, la diffusion de la réforme dans Tara Bârsei a eu comme point de départ la ville de Brasov, où le savant humaniste Johannes Honterus a rédigé pour la première fois les idées réformatrice de la nouvelle église luthérienne. Dans les localités qui n'étaient pas habitées par les Saxons, mais qui étaient habitées par les communautés de Szeklers, la réforme a été acceptée sous sa forme calviniste, qui, après 1560, a trouvé de nombreux adeptes. Les Roumains de Tara Bârsei sont restés très bien ancrés dans leur vie spirituelle, qui ne les a pas laissés à abandonner leur croyance orthodoxe.

Chapitre IV “LA DEPRESSION BUZAUL ARDELEN”, développe d'une manière détaillée l'image non exploitée de point de vue historique de la dépression Buzăul Ardelean-La Région Buzaielor. A travers ce chapitre on offre des informations pertinentes en ce qui concerne les trois églises roumaines de Buzăul Ardelean: Sita Buzăului, Întorsura Buzăului, Barcani. On a insisté en particulier sur la communauté cléricale de Sita Buzăului. Dans ce but, ayant comme support les documents découverts, on a élaboré une étude de cas dans l'identification, l'évaluation et l'analyse de la communauté cléricale de Sita Buzăului.

La région Buzăul Ardelean comprend les quatre communes: Sita Buzăului, Vama Buzăului, Întorsura Buzăului, Barcani, son étendue étant d'environ 43,574 hectares. La population de Roumains de cette région a connu la même évolution sous aspect économique, social, religieux, comme tous les Roumains transylvains.

Les trois communes: Sita Buzăului, Vama Buzăului et Întorsura Buzăului ont reçu leur nom par le simple fait qu'elles sont dans une étroite liaison avec la rivière de Buzău. Le nom de Sita Buzăului derive du fait que, dans cette région, la rivière de Buzău présente un cours plus lent après la courbure qu'elle fait à Întorsura Buzăului, à cause du seuil du défilé de Cheia, coulant lentement, comme par une passoire, donnant naissance à bon nombre de marécages.

Întorsura Buzăului doit son nom au fait que dans cet endroit, la rivière de Buzău prend une courbure qui laisse l'impression que la rivière tourne brusquement. Vama Buzăului doit son nom à la vieille douane, qui faisait la liaison entre Ardeal et Munténie. Cette Vama était située près de la rivière de Buzău, étant l'une des plus vieilles des Carpates. Dans cette dépression de Buzaielor, ce processus de dénationalisation a été puissamment ressenti dans la population de Roumains orthodoxes, présents ici des temps anciens. En ce qui concerne la présence de certains groupes de gens sur ces terres des temps anciens, on présente les preuves suivantes: dans la localité Sita Buzăului, zone Cremenea, ont été trouvés des objets sculptés en pierre qui dateraient de la période du paléolithique moyen, c'est-à-dire 40.000-50.000 avant Jésus Christ ; on trouve des preuves sur la présence des Goths dans la région Buzaielor à Crasna, zone appartenant de point de vue administratif, à Sita Buzăului. Dans cette localité ont été découverts, par hasard, en 1888, de quelques habitants, plusieurs lingots en or ayant des inscriptions chrétiennes, dans la zone du ruisseau Zimbrului.

Après la conquête des Romains, la région Buzaielor était une zone marécageuse située en marge de l'empire. Dans cette marge de l'empire, qui forme aujourd'hui la région Buzaielor, il y avait des routes qui faisaient la liaison entre les centres militaires. On peut donc parler de la présence d'une population romaine dans la dépression Buzaielor. Dans la localité Valea Mare a été trouvé un fragment d'une brique romaine utilisé pour le pavage des routes militaires. A partir de la localité Sărămaș on peut suivre une ramification de cette route qui passe par la cime Berțului dans la localité Lădăuți, jusqu'à l'actuelle école et d'ici elle traverse la cime de Borșoșului, au-dessus du sommet Călugărul / le Moine, vers la localité Zagon. Il paraît que cette route faisait la liaison avec le castre romain de l'actuelle localité Brețcu. La partie de la route qui traverse le sommet Călugărul a été nommé, depuis des générations, « Linie »/« Ligne ».

Au XIIIème siècle, les Chevaliers Teutons, qui s'étaient établis en Transylvanie, avec la communauté de Roumains de la région Buzăul Ardelean, ont construit une cité de défense connue sur le nom de Kreuzburg - La Cité de la Croix, pour pouvoir protéger le défilé. Cette cité faisait partie du système de défense contre les envahisseurs, comme par exemple les Coumans. On peut parler d'une ressemblance de cette cité avec celle de Bran, les deux ayant le rôle de fermer le chemin des envahisseurs par les défilés respectifs.

En 1839, le centre douanier du pas Buzău a été déménagé à Crasna, village appartenant à la commune Sita Buzăului.

Dans la région Buzaielor a existé, depuis des temps anciens, une population qui, après la retraite des Romains, a continué d'exister et de se développer sur les anciens emplacements des cités romaines. Cette population, étant près des anciennes routes romaines qui faisaient la

liaison entre les centres commerciaux du temps, a facilement embrassé la croyance chrétienne des missionnaires chrétiens qui arrivaient de l'Empire.

Au début, les Roumains de Buzăul Ardelean ont bénéficié de toute la liberté, étant bergers, occupation pour laquelle les montagnes et les pâturages de la région ont offert toutes les conditions nécessaires, se retirant ici du chemin des envahisseurs. Ce calme des Roumains a été troublé par l'arrivée des Szeklers, qui ont reçu des droits de la royauté hongroise et qui avaient l'obligation de protéger et défendre les douanes de l'Etat hongrois. Les Szeklers ont reçu aussi le droit de posséder les terres des Roumains. Ce droit des Szeklers a transformé le Roumain d'un homme libre en serf, étant ainsi obligé à payer des arrérages pour la maison construite sur le terrain qui lui avait été enlevé. Bien que les chercheurs hongrois- on y rappelle Berecz Gyula- affirment que les Roumains aient été amenés dans la région Buzăul Ardelean après 1705 pour travailler les terres des comtes hongrois, les preuves archéologiques démontrent justement le contraire, c'est-à-dire le fait que le peuple roumain y a été présent depuis toujours. Les Roumains de cette région Buzaie ont été des chrétiens orthodoxes dès le début, étant organisés dans une communauté bien ancrés dans la tradition de l'église chrétienne de type oriental. Mais, ayant en vue le fait que cette dépression a été traversée des temps anciens par des routes commerciales, qui plus tard ont assuré la liaison entre la Transylvanie et Țara Românească, beaucoup de peuples migrants qui se sont servis de ces défilés ont troublé en permanence la tranquillité des Roumains qui vivaient là-bas. Cet aspect est démontré aussi par le fait que, jusqu'au XXème siècle, les foyers de la plupart des habitants étaient situés sur les collines, dans des régions isolées. A ce mécontentement s'est rajoutée aussi la mission de l'Eglise catholique qui, avec l'arrivée de l'autorité hongroise, a tenté la dénationalisation des Roumains par leur conversion forcée au catholicisme.

Une autre étape dans le développement de la communauté roumaine de la région Buzaielor a eu lieu au XVIIIème siècle, avec l'arrivée des immigrés de Țara Bârsei, qui ont été obligés de partir de leur région à cause des conditions sociales et nationales dans lesquelles ils se trouvaient. L'origine de ces habitants est prouvée par le nom des localités d'où ils sont arrivés et qu'ils ont gardés comme nom de famille: Tohănean de Tohan, Zărnescu de Zărnești, Prejmereanu de Prejmer, Budileanu de Budila, Purcăreanu de Percăreni, Săceleeanu de Săcele, Ticușanu de Ticuș, Hermeneanu de Hărman. La raison de l'immigration a été la direction uniate, que l'Eglise Catholique obligeait aux Roumains d'embrasser. Les autorités hongroises n'avaient aucun intérêt à protéger les communes de la région Buzaielor , tel qu'ils en procédaient avec les communautés des Szeklers qui se trouvaient au voisinages . Les Roumains

de ces communes ont construit seuls leurs églises et écoles, qu'ils ont aussi entretenues sans aucun aide.

Entre 1900-1914, en Ardeal, les Roumains ont commencé à acheter des terres et des forêts qui avaient été en propriété des contes hongrois qui étaient en déclin ou de ceux qui investissaient leur capital dans le secteur industriel. Le même processus s'est déroulé aussi à Sita Buzăului et à Întorsura Buzăului, les habitants y achetant d'importantes surfaces de forêts et de pâturage.

Pendant les persécutions hongroises contre les Roumains, entre 1848 et 1915, les institutions de culte de Sita Buzăului, Vama Buzăului et Întorsura Buzăului ont été vandalisées, en étant détruites et brûlés beaucoup de documents. Dans cette période terrible pour les Roumains, de nombreux objets de culte ont été détruits ou volés.

Ce chapitre comprend les résultats de l'étude de recherche individuelle concernant les communautés cléricales de la région Buzăul Ardelean. On a présenté en spécial, en fonction des informations trouvées, l'histoire de l'Eglise de Sita Buzăului, qui, jusqu'à ce moment, n'a pas été présentée d'une manière organisée et une bonne partie des informations présentées dans plusieurs ouvrages ne correspondent pas aux réalités du temps.

Dans le cadre de cette étude on a analysé et évalué:

- La position de la paroisse de point de vue géographique
- L'attestation documentaire
- L'ancienneté des habitants de cette paroisse
- La Maison paroissiale de la paroisse Sita Buzăului
- L'école confessionnelle de la paroisse Sita Buzăului
- La fortune de l'Eglise de Sita Buzăului
- Les prêtres de Sita Buzăului
- Les problèmes issus avec le choix du prêtre chapelain de Sita Buzăului, par suite desquels l'école confessionnelle a eu le plus à souffrir.

En ce concerne la position de la paroisse de point de vue géographique, on a déjà précisé le fait que Sita Buzăului est la localité la plus au sud du département de Covasna, étant utilisé longtemps comme point de frontière entre le royaume hongrois et Țara Românească. La commune Sita Buzăului est située le long de la rivière de Buzău, près du point Cheia, où elle perce les Carpates de Courbure. Le site est formé de trois villages, Sita- Centru, vers l'ouest, à la limite avec Vama Buzăului on trouve le hameau Ciumernic et vers le sud on trouve Boboceea, Zăbrătău, Crasna. La commune Sita Buzăului est attestée comme site dès la période

paléolithique. Dans le point appelé Cremenea, par suites des fouilles archéologiques, a été découvert un site paléolithique à deux niveaux, l'un de la période du néolithique précoce. De même, dans cette région ont été découverts des traces d'une habitation paléolithique.

De point de vue de l'attestation documentaire, elle apparaît pour la première fois sous le nom de Boza.

Les habitants de cette région ont été dès le début les héritiers des daces-romains, c'est-à-dire le peuple roumain. Ceux-ci ont bénéficié, dès le début, de la liberté, leur occupation étant celle de berger, occupation pour laquelle les montagnes et les pâturages de la région leur ont offert toutes les conditions nécessaires. Avec l'arrivée des Szeklers, mais aussi des Saxons, la vie tranquille des Roumains a été troublée. Les montagnes et les collines de cet ancien site de Sita Buzăului ont offert du refuge pour quelques temps aux nouveaux venus et à leurs hôtes: les Szeklers et les Saxons. Avec l'occupation effective de ces territoires par les Szeklers, les terres des Roumains ont été enlevées par force, devenant ainsi, de gens libres, des fermiers à bail. Il y a eu une permanente liaison entre les habitants de Sita Buzăului, localité de frontière, avec les habitants de Țara Românească, mais aussi avec les habitants de Brașov. Par conséquence, une influence importante de l'école roumaine de l'Eglise Saint Nicholas de Scheii Brașovului, mais aussi du collège Andrei Șaguna, a été ressentie à Sita Buzăului et dans l'ensemble de la région Buzăul Ardelean.

En ce concerne l'ancienneté de la paroisse de Sita Buzăului, les opinions sont partagées. Grâce au fait que ce site se trouvait à la douane, entre la Hongrie et Țara Românească, à cause des conflits permanents entre les Roumains et les Hongrois, des envahisseurs qui faisait souvent ressentie leur présence, du régime austère venu de la part des catholiques hongrois, on n'a pas pu garder plusieurs documents qui attestent l'ancienneté de la paroisse de Sita Buzăului. Les opinions sont aussi partagées à cause du fait que sur les documents trouvés par de différentes personnes, à divers moments, ont été formulées des théories qui n'étaient pas toujours réelles.

La meilleure preuve sur l'ancienneté de la paroisse est le cimetière, qui existe encore aujourd'hui, étant situé dans le voisinage de l'actuelle église. A l'occasion de l'inventaire des tombes, réalisé en 2015, on a découvert une pierre funéraire où l'on peut encore observer précisément l'année 1814, le mois de mai, année d'inhumation du respectif croyant de Sita Buzăului, dont le nom n'a pas pu être déchiffré à cause de l'ancienneté de la pierre.

Une autre preuve de l'ancienneté de la paroisse Sita est constituée par les registres des enterrés des années 1840, 1842, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, découverts aux Archives Nationales de Sfântu Gheorghe, département de Covasna. De ces

registres, on apprend l’âge des décédés, mais aussi le fait que ceux-ci étaient nés et ont vécu à Sita Buzăului. Ainsi, beaucoup d’entre eux sont nés au XVIIIème siècle dans des familles de Roumains qui, à leur tour, ont vécu à Sita Buzăului.

La Maison Paroissiale de la paroisse Sita Buzăului a été construite en 1851 et rénovée plusieurs fois le long du temps.

La paroisse Sita Buzăului détenait aussi une école confessionnelle. Les premières informations sur l’école confessionnelle de Sita Buzăului existent depuis 1856. Les conflits apparus avec le choix du chapelain de Sita Buzăului, entre le curé de la paroisse, Ioan Dima et l’instituteur Nicolaie Russu, ont provoqué beaucoup de souffrance à l’école confessionnelle. Le conseil de la paroisse de Sita Buzăului a fait arrêter le support financière accordé à école confessionnelle, c’est pourquoi son activité a été interrompue en 1911. A la place de l’école confessionnelle sont apparues des écoles d’Etat d’enseignement en langue hongroise. Des documents trouvés, on a présenté les matières étudiées à l’école confessionnelle:

- Religion – religion, histoire, catéchisme
- Langue maternelle – lecture, grammaire, écriture dictée
- Langue hongroise
- Mathématiques – composé mental, composé avec des chiffres
- Matières historiques- géographie, histoire
- Sciences naturelles – histoire naturelle, physique
- Le mot, la calligraphie

L’école confessionnelle était fréquentée par les enfants des Roumains de Sita Buzăului et des environs. L’école confessionnelle apparaît dans la feuille de fortune de la paroisse de Sita Buzăului de 1917. L’école confessionnelle grecque- orientale de Sita Buzăului a représenté une modalité par l’intermédiaire de laquelle on a pu maintenir vives la langue des Roumains et leur croyance orthodoxe.

En ce concerne la fortune de l’Eglise de Sita Buzăului, étudiant les documents, on a constaté que la plupart de la fortune de la paroisse était détenue par le prêtre paroissial, pour son pour entretien et pour celui de sa famille. Il paraît que le prêtre paroissial avait le droit de détenir la fortune sur son nom, tant qu’il occupait la fonction de prêtre paroissial, fortune qui appartenait en fait à la paroisse ; c’est de cette manière qu’il pouvait faire partie de la noblesse de ce temps-là.

A Sita Buzăului se sont élevées des dynasties de prêtres qui, par leur sacrifice, ont amené la paroisse vers les plus hauts standards: pr. Nicolae Comşa, pr. Ioan Dima, pr. Ioan Coman, pr. Olimpiu Ioan Russu, pr. Dumitru Comşa, pr. Archiprêtre Florin Tohănean, pr. Iulian - Petru Tohănean.

Les problèmes apparus avec le choix du chapelain de Sita Buzăului ont été provoqués par les malentendus entre le prêtre de la paroisse, Ioan Dima et l'instituteur Nicolaie Russu. En 1904, le prêtre Ioan Dima a demandé au Consistoire de Sibiu la création d'un poste de chapelain pour Sita Buzăului, à l'intention d'y investir son gendre, le prêtre Ioan Coman. Mais cet espoir a été détruit par l'instituteur Nicolaie Russu, qui a proposé pour ce poste d'autres candidats: Dumitru Purece et Ieremie Ticusăan. L'instituteur voulait marier l'une des filles avec l'un des deux candidats et avoir de cette manière un gendre qui soit prêtre à Sita Buzăului. Ce conflit a divisé la communauté de Sita Buzăului, ayant ainsi des conséquences sur la vie religieuse et sur l'école confessionnelle. Ces conséquences ont été possibles à cause du fait qu'en 1907, Ioan Coman occupait le poste de chapelain et avec son beau-père, le prêtre paroissial Ioan Dima, ils ont formé une coalition contre l'instituteur Nicolaie Russu.

Dans les sous chapitres destinés aux prêtres des paroisses de Întorsura Buzăului et de Barcani, nous avons présenté la vie ecclésiastique de la communauté locale, leur ancienneté, leurs prêtres pratiquants, le rôle des églises dans le maintien de l'identité du peuple roumain.

Dans le chapitre V « **LE PLURALISME CONFESIONNEL : HARMONIE OU DISCORDE?** », on a voulu réaliser la présentation détaillée des mesures prises par les autorités hongroises contre l'Eglise Orthodoxe Roumaine et contre le peuple roumain, continuant de cette manière le processus de dénationalisation commencé avec leur arrivée en Transylvanie. Les autorités hongroises ont commencé par infiltrer des espions dans les communautés de Roumains de la région Buzău. Le rôle de ces espions était celui de diviser les Roumains, en se servant de différents moyens. Le plus tragique des événements s'est déroulé en 1915, lorsque plusieurs prêtres et instituteurs de la Région Buzău, mais aussi de la région de Brasov, ont été arrêtés et traînés dans les prisons hongroises, tout simplement parce qu'ils étaient de bons Roumains. On apprend toutes ces informations du journal Cosînzeana, de 10 janvier 1923 et du manuscrit de Remulus Cristoloveanu, instituteur et directeur de l'école confessionnelle de Râşnov, qui a été incarcéré dans la prison de Cluj pendant trois années, avec d'autres prêtres de la région Buzău Ardelean et des intellectuels de Tara Barsei:

- Pop David, instituteur à Hărman, théologien et diacre

- Boita Spiridon, candidat avocat, ancien employé de l'autorité judiciaire de Făgăraș
- Neagovici- Negoescu (Nica) Gheorghe, prêtre à Întorsura Buzăului
- Coman Ioan, prêtre à Sita Buzăului
- Cristoloveanu Remulus, instituteur surveillant à Râşnov
- Dan Pompilius, instituteur surveillant à Zărneşti
- Pop Victor, pharmacien à Alba - Iulia
- Dr. Zaharia Muntean, avocat à Alba – Iulia
- Popescu Romulus, comptable à Albina de Alba – Iulia
- Nan Ioan, Sânpetru, prêtre à Brașov
- Popovici Iosif, prêtre à Sfântu Gheorghe – Trei Scaune
- Baca Coman, prêtre à Poplaca – Sibiu
- Modroiu Ioan, chapelain et instituteur à Vama Buzăului
- Hamzea Nicolaie, instituteur à Tărlungeni
- Sociu Ioan, contrôleur précepteur à Sibiu
- Grecean Dumitru, prêtre à Hărman

Ayant comme support le manuscrit de Cristoloveanu Remulus, nous avons présenté en détail les motifs de l'arrestation, les phases du processus pendant lequel ils ont été condamnés à mort, les conditions inhumaines de détention, le rôle que les prêtres emprisonnés ont eu pendant la période de détention, qui, par leur comportement, ont élevé le morale des autres prisonniers et ont gardé vive dans leurs âmes la croyance orthodoxe.

Dans la « Configuration du christianisme au sud-est de la Transylvanie » il s'agit, sans doute, d'un processus étroitement lié à l'histoire du peuple roumain comme héritier des Daces-Romains, mais aussi lié aux peuples qui se sont établis sur ces territoires à partir du IXème siècle. Ayant comme support et preuves les découvertes archéologiques dont on a trouvé des informations dans les études de spécialité, on est arrivé à la conclusion que le christianisme est apparu et s'est développé dans les régions daces de la même manière qu'il est arrivé partout dans l'Empire Romain. Après la conquête de cet espace par le royaume hongrois, en Transylvanie a commencé un processus de remplacement des institutions orthodoxes avec des institutions catholiques. Les prêtres, les intellectuels de la région Buzaielor ont lutté sans cesse contre le régime hongrois, mais aussi contre ceux d'une autre confession, pour garder et défendre notre identité nationale. Les prêtres locaux ont fondé les premières écoles

confessionnelles, dans lesquelles des générations entières d'enfants ont été éduqués. Le zèle avec lequel les prêtres orthodoxes, les intellectuels roumains mais aussi les fidèles de cette dépression et de l'autre partie de la Transylvanie ont lutté et se sont sacrifiés pour les plus hauts idéaux nous ont déterminé donc d'aborder ce sujet.